

PLEIDOOI VOOR
EEN
EEN ECOLOGISCHE
KWEESTIE
DEMOCRATIE
VAN
ONTWERP PARTIJPROGRAMMA
BESCHAAFTIGING
PPR 1990-1994

Ten geleide

Met veel genoegen presenteert het partijbestuur hierbij de tekst van het ontwerp-verkiezingsprogramma over de periode 1990 - 1994. De vaststelling van het definitieve programma vindt plaats op het kongres van 6 en 7 oktober 1989. Voor bespreking en amendering heeft de partij de tijd tot en met 31 mei a.s..

De opzet van het programma is nieuw. Het valt in twee delen uiteen.

A. In zes hoofdstukken worden evenzovele thema's behandeld die op dit moment centraal staan of centraal horen te staan in het politieke debat. Deze hoofdstukken hebben het karakter van essay's, waarin achtergronden worden geschetst, dilemma's worden besproken en beleidskeuzen worden gemaakt door nieuwe lijnen uit te zetten of voor de partij kenmerkende lijnen door te trekken.

B. De zes hoofdstukken met centrale thema's hebben de bedoeling de essentie van het radikale denken op dit moment te formuleren. Dit wil niet zeggen dat de PPR over een groot aantal andere onderwerpen geen mening heeft. Daarom wordt een register met standpunten toegevoegd, gebaseerd op eerder door partijkongressen vastgestelde uitspraken, vroegere partijprogramma's en fractiestandpunten. Dit register wordt met de volgende Radikalenkrant in de week van 24 april toegestuurd.

Indienen van amendementen

De nieuwe opzet van het programma vraagt ook een andere manier van behandeling. Omdat het programma de richting moet aangeven die de PPR met name in haar parlementaire werk wil wijzen, mogen we er van uit gaan dat de discussie zich toespitst op de *beleidskeuzen* die in de zes hoofdstukken worden gemaakt. Het partijbestuur verwacht dat de afdelingen zich daar bij het formuleren van amendementen goed rekenschap van geven. Het indienen van wijzigingsvoorstellen op een situatieschets of achterliggende overwegingen is geen erg zinvolle politieke arbeid. Ongewenste intimiteiten met punten en komma's hebben we al eerder verboden verklaard. Wie iets anders wil dan de voorgestelde hoofdlijn, wordt verzocht een duidelijk alternatief te formuleren.

Bij het register van standpunten, die in de volgende Radikalenkrant gepubliceerd wordt, moet er op worden gewezen dat de inhoud ervan een beknopte weergave is van opvattingen waarvoor de PPR al eerder heeft gekozen en die ook zijn uitgedragen door onze vertegenwoordigers in het parlement

Niettemin is de hierna afgedrukte tekst in zijn geheel amendeerbaar. Voor het indienen van amendementen gelden de volgende spelregels.

● Het recht om amendementen (wijzigingsvoorstellen) in te dienen berust bij de afdelingen, het partijbestuur, de kategoriale groepen en bij de frakties in het Nederlandse en het Europese parlement. Ook tenminste 15 individuele partijleden kunnen gezamenlijk amendementen indienen.

● Voor het indienen van amendementen is het gebruik van amendementsformulieren voorgeschreven. Deze formulieren zijn verkrijgbaar op het partijburo.

● De sluitingsdatum voor het indienen van amendementen is *woensdag 31 mei a.s.* Na de sluitingsdatum worden geen amendementen meer geaccepteerd.

PLEIDOOI VOOR EEN ECOLOGISCHE DEMOCRATIE

Een kwestie van beschaving

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

Laten we het eens over 2000 hebben in plaats van stil te blijven staan bij 1992. Ooit circuleerden fantastische visies op de samenleving van na 2000: een technologisch paradijs waarin het aangenaam toeven zou zijn voor iedereen. Nu het nieuwe millenium aan de einder gloort, blijken vooral de zorgen voor morgen het beeld te beheersen. De milieuvervuiling bedreigt de aarde, basisvoorzieningen als onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting en openbaar vervoer raken in de knel en de verarming van veel mensen, die definitief in de marge van de samenleving terecht komen, wordt een cynisch feit.

De PPR vindt dat hierop maar één antwoord mogelijk is: de politieke moed om te kiezen voor ingrijpende veranderingen. In dit programma ontvouwt de PPR haar visie op de meest brandende kwesties. De keus voor een schone en menswaardige toekomst in 2000: een kwestie van beschaving. De tijd is er rijp voor.

We zien grote kansen voor het voeren van een beter beleid. Het nieuwe milieubewustzijn kan brede lagen van de bevolking mobiliseren voor duurzame veranderingen ten goede. De dooi in de internationale verhoudingen stemt ons optimistisch over de kansen voor een rechtvaardige en ontwapenende wereld. Het besef dat de verarming in Nederland door de grotere inkomensverschillen niet langer houdbaar is, geeft steun aan onze voorstellen voor een rechtvaardige verdeling van macht, kennis en inkomen. Het afgelopen decennium was de toekomst van gisteren aan het bewind, nu moeten het optimisme en de verbeelding voor morgen aan de macht komen.

DE WORTELS VAN DE PPR

De PPR is een platform voor iedereen die op een vernieuwende en ondogmatische manier politieke invloed wil uitoefenen. Een progressieve politiek gedragen door mensen met verschillende inspiratiebronnen. Voor de PPR zijn dit van oudsher christelijke, humanistische, socialistische en liberale. De PPR vindt idealen onmisbaar in de politiek en schuwt het utopisch denken niet. Zonder echter de schijnzekerheid van een starre blauwdruk te willen presenteren. De Politieke Partij Radikalen ontleent haar naam aan het latijnse woord radix dat wortel betekent. De PPR doet niet mee aan symptoombestrijding, maar wil de wortels van problemen blootleggen en streeft naar grondige oplossingen. Haar radicale ideeën over het milieu vormen een algemeen bekend en geroemd voorbeeld. Zonder verbeeldingskracht heerst de waan van de dag. Dit neemt niet weg dat in de politieke praktijk van alle dag relativierungsvermogen een vereiste is.

De PPR kent geen dogmatisch beginselprogramma, maar wel vaste uitgangspunten. Haar mensbeeld gaat uit van de zelfstandigheid van ieder mens die pas tot zijn recht komt in wederkerigheid met anderen. Omdat lang niet iedereen gelijkwaardige kansen heeft om die zelfstandigheid vorm te geven, geeft de PPR in haar beleid voorrang aan mensen die achtergesteld en kansarm zijn. Op deze wijze krijgt de solidariteit in haar politiek gestalte.

Vanuit de opvatting over zelfstandigheid in samenhang met solidariteit kiest de PPR de menselijke waardigheid en het behoud van de aarde tot het hart van haar politiek. Menselijke waardigheid houdt in: bevrijding uit afhankelijkheid, feminisering en democratisering van de samenleving, gelijkwaardige kansen op zelfontplooiing in een pluriforme cultuur en bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Behoud van de aarde betekent: een ontwapenende wereld, geen uitbuiting van mens en milieu, een ecologische economie. De PPR vertaalt haar keuze voor menselijke waardigheid en behoud van de aarde in haar pleidooi voor de ecologische democratie.

DE ECOLOGISCHE DEMOCRATIE

De bezorgdheid over de wereldwijde milieuvervuiling wordt algemeen gedeeld. Voor de PPR is het een kwestie van beschaving om langs democratische weg een ecologisch verantwoorde samenleving tot stand te brengen. Hier en daar gaan stemmen op voor een (wereld)regering van deskundigen met verregaande bevoegdheden om de aarde en de mensheid te redden. De PPR wijst autoritaire en technocratische tendensen met klem af. In het meest extreme geval kunnen die tendensen namelijk leiden tot een vorm van eco-fascisme. Pas als de bevolking veranderingen steunt, zullen deze duurzaam zijn. Wat heb je aan een samenleving met een schoon milieu, waarin de mensenrechten worden aangetast?

De crisis van de natuur is een crisis van de cultuur. De oplossing zal moeten komen van een mentaliteitsverandering in ecologische zin en een daarop geënt sociaal-economisch beleid. Zelfs zij die medeverantwoordelijk zijn voor de aantasting van het milieu, het bedrijfsleven en opeenvolgende kabinetten, lijken nu in de ban van het ecologische bewustzijn. De vraag is nu hoe: wordt de crisis bezworen, hoeveel kost dat en wie zal dat betalen? Kortom, hoe verdelen we de nieuwe schaarste? De PPR kiest voor ingrijpende, duurzame veranderingen: omvorming van produktie en consumptie, besparing van grondstoffen en energie en terugdringing van ongewenste groei. Kiest men in plaats daarvan voor aanpassing en symptoombestrijding, dan ontstaat er geen definitieve ombuiging naar een blijvend schone samenleving, terwijl de schijn van milieuherstel vele miljarden aan investeringen

gaat kosten. De vraag naar waar je die miljarden vandaan haalt wordt dan nijpend. Al snel zal er gekozen moeten worden voor matiging van lonen en uitkeringen of drastische bezuinigingen op de begrotingen. Een aantasting van de kwaliteit van onderwijs en gezondheidszorg kan daarvan het gevolg zijn. Het is terecht nu politieke voorrang te verlenen aan het milieuvraagstuk, maar het is onterecht het probleem te versmallen tot een verdelingsvraagstuk op de rijksbegroting. Daarom houdt de PPR het pleidooi voor de ecologische democratie, waarbij het niet alleen gaat om een schoon milieu, maar ook om de duurzaamheid van alle noodzakelijk geachte maatschappelijke voorzieningen. De keuzen van de PPR leveren fundamentele oplossingen voor de problemen zonder de kwaliteit van onze samenleving als totaal aan te tasten. Zo is de keuze voor een ecologische democratie vóór alles een kwestie van beschaving.

DE STAATSOPVATTING VAN DE PPR

De overheid moet zo veel mogelijk aan mensen zelf overlaten en daarvoor de wettelijke kaders scheppen. Wel behoort de staat te allen tijde een schild voor de zwakken te zijn. De centrale overheid moet garant staan voor de individuele grondrechten op huisvesting, gezondheidszorg, onderwijs, kinderopvang en basisinkomen. De PPR bepleit een basisinkomen voor iedereen. Hoofddoel van het basisinkomen is een grotere onafhankelijkheid van het individu. Het is een fraude-ongevoelig stelsel dat de ingewikkelde regelgeving uit de sociale zekerheid zal vervangen. Dit betekent minder overheidsbemoeienis met groepen individuen (geen tandenborstelcontroleurs meer), maar geen aantasting van de verantwoordelijkheid van de overheid. Die wordt juist vergroot bij de invoering van het basisinkomen.

De PPR wil voortgaan op de weg van democratisering. Het bestuur hoort zo dicht mogelijk bij de burger te staan en de invloed van de burger erop moet zo groot mogelijk zijn. Decentralisatie van geldstromen en van bevoegdheden naar de lagere overheden zijn daartoe belangrijke instrumenten. Daarmee kan bovendien de bureaucratie verminderd worden.

Van een glurende naar een sturende overheid. Zo laat de PPR-opvatting op de staat in onze samenleving zich samenvatten. Minder centrale macht, minder bureaucratie, minder betutteling; meer rechtvaardigheid, meer invloed van de burger en meer efficiëntie.

Alle mensen die in Nederland wonen - dus ook hier levende buitenlanders -, horen op alle niveau's stemrecht te hebben. Kiezers hebben recht op meer invloed. Daarom blijft de invoering van het referendum voor ons een politieke prioriteit. Daarmee kunnen de kiezers in belangrijke maatschappelijke kwesties oordelen over de juistheid van een parlementaire beslissing.

DE VISIE VAN DE PPR OP BELANGRIJKE ONTWIKKELINGEN

Er zijn drie ontwikkelingen in de westerse cultuur gaande die om een nieuwe visie vragen: schaalveranderingen, verzelfstandiging en technologische ontwikkelingen. Ze zijn op zich positief noch negatief. Hoe ze uitwerken wordt mede bepaald door politieke sturing. De samenleving kan er schoner en menswaardiger door worden.

Schaalveranderingen:

In toenemende mate vindt besluitvorming niet meer op nationaal, maar op Europees niveau plaats. Voor landbouw en economie geldt dit al in hoge mate. De Europese democra-

tie is echter nog een fictie. Het Europees Parlement heeft in de afgelopen tien jaar met moeite meer parlementaire bevoegdheden afgedwongen, maar is nog altijd een slap aftrekkel van wat wij ons bij parlementaire democratie voorstellen.

De Raad van Ministers, nu het hoogste orgaan in de Europese Gemeenschap, zal een stap terug moeten doen: haar bevoegdheden worden overgedragen aan het Europees Parlement en de Europese Commissie. Het Europees Parlement zal dan de leden van de Commissie gaan benoemen. Deze vermindering van nationale bevoegdheden ten gunste van het Europees Parlement moet tegelijk gepaard gaan met decentralisatie naar regionaal niveau. De betekenis van de nationale staat zal dan afnemen en daarmee de landelijke organisatie van de politieke partijen. Europese partijvorming gekoppeld aan versterking van de regionale en lokale partijbasis ligt voor de hand. Tot het zover is, moet Het Binnenhof het belangrijkste politieke strijdtoneel blijven.

Goede economische en culturele relaties met Oost-Europa en de wereldwijde aanpak van milieu-, vredes- en ontwikkelingsvraagstukken, bij voorkeur in Verenigde Natiesverband, priken in het mondiale denken van de PPR hoger op de agenda dan de eenwording van de Europese Gemeenschap.

Verzelfstandiging:

De PPR is voorstander van economische en sociale verzelfstandiging: overheidsmaatregelen horen het individu als maat te nemen. In relaties horen de partners als zelfstandig en onafhankelijk van elkaar te worden beschouwd. Door het zelfstandiger en mondiger worden van het individu hebben traditionele organisatievormen uit het maatschappelijk middenveld (kerk, vakbeweging, politieke partijen, buurtleven) de wind tijdelijk tegen. Mensen laten zich niet langer organiseren op grond van levensbeschouwing en klasse. Voor zover dit een vermindering van betutteling inhoudt, is het een positieve ontwikkeling. De kwestie is echter hoe solidariteit en betrokkenheid bij de besluitvorming een nieuwe, inspirerende inhoud kunnen krijgen. Zonder solidariteit dreigt zich een harde samenleving te ontwikkelen, waarin mensen definitief in een isolement terecht komen. Pogingen van bv. de vakbeweging om nieuwe, eigentijdse antwoorden op deze ontwikkeling te geven, zijn hoopgevend.

De PPR vindt dat het antwoord op deze ontwikkeling ook gezocht moet worden in verdergaande democratisering: decentralisering naar de lokale en provinciale bestuurslaag. De PPR bepleit echter niet alleen spreiding van macht in het politieke systeem, maar ook in het bedrijfsleven en de maatschappelijke organisaties. Waar burgers op grond van eigen keuzes tot zelforganisatie komen moeten ze wettelijk vastgelegd mee kunnen beslissen over hun eigen situatie. De PPR wil dan ook uitbreiding van de Wet op de Ondernemingsraden en wettelijke verankering van consumenten- en patiëntenrechten.

Gevaar van de verzelfstandiging is anders dat het individu onbeschermd tegenover de staat komt te staan. De persoonlijke vrijheid vraagt om bescherming. De roep van conservatieve krachten om een legitimatieplicht, invoering van de doodstraf en uitholling van rechten van mogelijke verdachten vragen om een ondubbelzinnig en afdoend weerwoord. Dit geldt eveneens voor racistische en fascistische tendensen die in de samenleving de kop op steken.

Technologische ontwikkelingen:

De versnelde technologische ontwikkelingen op het gebied

van geboorte en genetica en die op landbouwgebied rond de biotechnologie zijn ingrijpend. Maatschappelijk debat over deze nieuwe vormen van technologie, die fundamentele opvattingen over de kwaliteit van het leven van mens, dier en plant aan het wankelen brengen, is een eerste vereiste. Alle betrokkenen moeten bij besluitvorming erover invloed kunnen uitoefenen. De overheid heeft tot taak de kaders te scheppen waarbinnen dit kan gebeuren. Zolang hiervan geen sprake is, moet een tijdelijk stopzetten van het wetenschappelijk onderzoek en de toepassing daarvan tot de mogelijkheden behoren.

Bij de toepassing van informatietechnologie dient het maatschappelijk nut voor de individuele gebruikers en de bescherming van de privacy leidraad te zijn. De technologie is niet in de eerste plaats een middel om bedrijfsleven en overheid van persoonlijke gegevens te voorzien. Toepassingen van nieuwe technologieën in de thuiszorg en de educatieve sfeer verdienen maatschappelijke voorrang. Dan kan de informatiesamenleving een bijdrage leveren aan een verregaande spreiding van kennis en macht.

DE STRATEGIE VAN DE PPR

De afgelopen acht jaar is Nederland geregeerd door centrum-rechtse kabinetten die nauwelijks een nieuwe visie op en oplossingen voor de grote maatschappelijke problemen: milieuvervuiling en werkloosheid, brachten. De kabinetten-Lubbers hebben kansen op verbetering van de kwaliteit van de samenleving laten liggen: van de rioleringen tot het onderwijs. Fixatie op het financieringstekort nam de plaats in van toekomstgericht beleid. De samenleving kreeg geen toekomstperspectief geboden, maar zag zich op vaak grove wijze met onsamenhangende bezuinigingen geconfronteerd. Met als dramatisch gevolg een levensgroot nieuw probleem: de maatschappelijke tweedeling. In Nederland, één van de welvarendste landen ter wereld, is in de jaren tachtig armoede voor meer dan een miljoen mensen waaronder veel vrouwen en allochtonen, dagelijkse realiteit geworden. Zij hebben weinig kansen op een baan, scholing en volwaardig deelnemen aan het maatschappelijk verkeer. Dit is des te pijnlijker als we bedenken dat de regering door belastingverlaging de (kans)rijken extra bevoordeelde, waardoor het financieringstekort hoger uitvalt en nieuwe bezuinigingen nodig zijn. Dit treft de minderbedeelden dubbelhard. Voor de PPR is het ongedaan maken van deze tweedeling in onze samenleving een kwestie van beschaving.

De gedetailleerde regeerakkoorden die de regeringsfracties, CDA en VVD, naar de letter uitvoerden, hebben het dualisme tussen regering en parlement - fundament van onze democratie - aangetast. De democratie verviel zo tot onwrikbare machtsuitoefening door een kleine meerderheid. Het is dan ook geen wonder dat velen teleurgesteld zijn in de politiek en zich ervan hebben afgewend. Anderen, die wél volhielden aandacht te vragen voor problemen en eisen kregen weinig gehoor, zoals uitkeringsgerechtigden, vakbonden, jongeren, vrouwen- en milieugroepen en de kerken (het conciliair proces voor gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping). De PPR laat zich echter wél inspireren door deze maatschappelijke bewegingen. De kwaliteit van hun bijdrage en de rechtvaardigheid van hun eisen roepen om politieke vertaling. Die vertaling wil de PPR in haar politieke werk, binnen- of buitenparlementair, graag op een heldere en uitdagende manier leveren. Het politiek debat moet weer bezieling krijgen en perspectief bieden. Alleen zo is een uitweg uit de politieke crisis mogelijk.

De PPR streeft daarbij naar een brede samenwerking met de

andere progressieve partijen. De PPR ziet zichzelf niet als doel maar als politiek middel. Zij wil het bindend element zijn van de groeiende groen-progressieve stroming in de politiek. Voor het optimaal uitoefenen van haar invloed wil de PPR graag meer zetels hebben. Dan kan het vele goede werk dat de PPR-fractie (Ria Beckers en Peter Lankhorst) de afgelopen vier jaar leverde, met succes worden voortgezet.

Kortom, een stem op de PPR is een dubbele stem: voor de PPR-ideeën en voor een groen-progressief alternatief. Als er voor zo'n alternatief kansen zijn op regeringsdeelname, dan is de PPR van de partij.

Wie PPR stemt, kiest voor een politiek waarin een menswaardige en schone toekomst als een welbegrepen kwestie van beschaving samengaan.

OVER MILIEUBELEID EN ECONOMIE

Een kwestie van doen

Het is al vijf voor twaalf, wat de klok slaat. Iedereen maakt zich zorgen om het milieu. Politici overtroeven elkaar voortdurend met de somberste verhalen. Milieu is in de mode. De aarde werd voor 1989 door het weekblad Time uitgeroepen tot "planeet van het jaar". Hare Majesteit sprak in een kerstboodschap over het onvoorstelbare, dat toch voorstelbaar wordt: de vernietiging van de aarde. Werkgevers en werknemers vergeten hun natuurlijke vijandschap en sluiten een akkoord over het milieu. Iedereen heeft het er over. Milieu moet. Sinds de publicatie van het Rapport aan de Club van Rome in 1972 is de zorg om het milieu niet meer zo massaal geweest. Milieuminister Nijpels heeft het zelf gezegd: de geitenwollensokken die toen wezen op de eindigheid van de aarde, hadden toch gelijk. Beter laat dan nooit. Jammer dat het milieu er inmiddels zo veel beroerder voor staat.

HET FALENDE BELEID

Nederland is volgens het rapport "Zorgen voor morgen" het meest vervuilde land ter wereld. Waar in het "Rapport aan de Club van Rome" het accent vooral lag op de eindigheid en uitputting van hulpbronnen, trekt nu de vervuiling van diezelfde hulpbronnen de meeste aandacht. Stijgende prijzen van energie en grondstoffen, daardoor afnemend verbruik, winning van voorheen niet rendabel te exploiteren voorraden en vervanging van natuurlijke door synthetische producten hebben de dreiging van uitputting, althans voorlopig, naar de achtergrond geschoven. Het beeld is er niet minder dramatisch om. Integendeel: waar de Club van Rome nog waarschuwde voor milieurampen op de langere of zeer lange termijn, toont "Zorgen voor morgen" ons dat het verval al (te) ver is voortgeschreden. Als het roer niet definitief omgaat, dreigt Nederland voor het einde van de eeuw onleefbaar te worden.

In het inmiddels vermaarde "Zorgen voor morgen" is precies berekend wat er moet gebeuren om de vervuiling aan het begin van de volgende eeuw binnen de perken te houden. Om verdere temperatuurstijging en klimaatsverandering (broeikas effect) te voorkomen, moet de uitstoot van koolstofdioxide met meer dan 80% verminderen. Voor het herstel van de ozonlaag moet de produktie van CFK, dat in spuitbussen, piepschuim en koelkasten zit en ook in veel produktieprocessen verbruikt wordt, zonder meer gestopt worden. Alleen al om de meest ernstige verzuring te voorkomen, zal de uitstoot van zwavel- en stikstofverbindingen geminimaliseerd moeten worden. De lozing van fosfor- en stikstofverbindingen in de Rijn moet terug naar een kwart van het huidige niveau. Waterzuivering zal zich moeten richten op volledige terugwinning van grondstoffen en energie. Hetzelfde geldt voor afvalverwerking.

We weten het allemaal precies. De dreigende milieuramp wordt met alle wetenschappelijke precisie die ons eigen is, tot in detail beschreven. Maar steeds weer verhinderen economische korte termijn-belangen dat gebeurt wat zonder uitstel nodig is. Over de ozonlaag wordt een "herenakkoord" (Montreal-akkoord) gesloten met boterzachte afspraken. Over terugdringen van het energieverbruik durft men nauwelijks te spreken. De Rijn wordt na veel soubatten een klein beetje minder vuil. Het autoverkeer mag zich verdubbelen als de auto maar iets schoner wordt. De mestoverschotten worden alleen met technische maatregelen aangepakt. Inkrimping van de veestapel is nog nauwelijks bespreekbaar. Alle mooie woorden over de zorg voor het milieu - van ministers en regeringspartijen, van werkgevers en werknemers - verhalen niet dat het beleid vooral niet te diep in eigen vlees mag snijden. Het Nationaal Milieubeleidsplan is ook al een pronkstuk van bescheidenheid. De uitstoot van kooldioxide mag van het kabinet tot 2000 nog met 5% per jaar toe nemen. We kunnen niet te veel voorop lopen bij het buitenland, luidt de redenering. Ook de uitstoot van verzurende stoffen wordt geaccepteerd in een mate die volgens de cijfers van "Zorgen voor morgen" rampzalig is. Om over het gebrek aan andere doortastende maatregelen nog maar te zwijgen. Dat is dus bij lange na niet genoeg. Het voorgestelde beleid brengt ons zelfs nog niet in de buurt van wat nodig is. Daar zijn drie belangrijke oorzaken voor aan te wijzen.

Ten eerste versmalt de discussie over het milieu zich ten onrechte tot de vraag naar financiële middelen. Verhoging van de uitgaven voor milieubeleid garandeert geenszins dat produktie en consumptie worden omgebogen tot een ecologisch verantwoord evenwicht is bereikt.

Ten tweede: waar geld nodig is om het milieubeleid werkelijk gestalte te geven, wrekt zich de boekhoudersmentaliteit van de kabinetten-Lubbers. Het belang van terugdringing van financieringstekort en collectieve uitgaven overheerst; niet direct zichtbare kosten worden zonder pardon doorgeschoven naar toekomstige generaties. Terwijl de Stichting Natuur en Milieu de investeringskosten van "ecologische modernisering" schat op zeker 10 miljard extra per jaar, komt het Nationaal Milieubeleidsplan nog niet aan de helft van dat bedrag.

Een derde reden voor het falen van het beleid ligt ongetwijfeld in het principe van vrijwilligheid. Op basis daarvan, met steun van de meerderheid van de Tweede Kamer, voerden de liberale bewindslieden Nijpels en Winsemius hun milieubeleid. In zogenaamde convenanten zijn over veel schadelijke stoffen afspraken gemaakt met het bedrijfsleven. De resultaten zijn bedroevend: sancties ontbreken, evenals de democratische controle die bij wetgeving gebruikelijk is.

Kortom, een ander, radikaal beleid is nu nodig.

DE INVALSHOEK VAN DE PPR

Binnen de christen-democratie leeft het idee van de mens als rentmeester van de door God geschapen aarde. De mens wordt geacht vrijwillig van overdadige consumptie af te zien. Socialisten en sociaal-democraten hebben de onderwerping van de natuur aan de mens lang als onvermijdelijk gevolg van de vooruitgang gezien. Geconfronteerd met de milieucrisis kozen zij voor technologische oplossingen: investeren in milieubeheer en schone technologie, dan komt het allemaal nog goed. De liberalen hebben in de zorg voor het milieu bepaald niet voorop gelopen. In de laatste twee kabinetten leverden zij de bewindsliden op milieugebied. Zij voerden een liberaal beleid, gekenmerkt door een hoge mate van vrijwilligheid: herenakkoorden, zelfregulering en verinnerlijking. Een beleid waarmee het voor liberalen makkelijk scoren is, terwijl de snelle verdere aftakeling van het milieu gewoon doorgaat.

De inmiddels breed gedragen zorg over het milieu komt goed van pas bij het verwerven van het draagvlak voor een radikaal milieubeleid. Dat zo'n milieubeleid hard nodig is, zal duidelijk zijn. Bij het milieu gaat het er niet om te formuleren hoe erg en hoe verdrietig het allemaal wel niet is. De probleemstelling ligt ook niet in met spierballentiaal aangekondigde lapmiddelen en vrijblijvende oplossingen. Voor de PPR is de probleemstelling: het verbinden van het milieuvraagstuk met het economisch beleid. Met andere woorden: een radikaal milieubeleid kiest onduidelijkzinnig voor de omvorming van de economie in ecologische richting. Een economie die meer recht doet aan de kringloopgedachte. De PPR wil een milieubeleid dat het produktiesysteem, het groeidenken en de consumptiedwang fundamenteel ter discussie stelt. Een beleid dat niet terugdeinst voor wetgeving en waar mogelijk kiest voor het hanteren van het prijsmechanisme.

Landschap en milieu hebben natuurlijk een eigen, onschatbare waarde. De natuur is geen kasplantje dat als een hulpbehoevend troetelkindje onze koestering nodig heeft. De PPR ziet de natuur ook als onvervangbare hulpbron die ons van welvaart, of liever welzijn, kan voorzien. Net als bij andere hulpbronnen - arbeid en kapitaal - is het voortbestaan van de hulpbron zelf van essentieel belang. Daarom moet ontwikkeling altijd in de eerste plaats duurzaam en ecologisch verantwoord zijn. De huidige economische groei bedreigt daarentegen de aarde en het menselijk leven zelf. De investeringen die het gevolg zijn van deze bedreiging, bevorderen volgens de gangbare definitie de economische groei. Het opruimen van gifbelten en het verplegen van de slachtoffers van het autoverkeer leveren winst op in de groeistatistiek. Hoe meer bronwater we drinken, omdat het kraanwater steeds verder vervuult, des te hoger wordt onze groei. Hoe verder we moeten reizen om nog schone lucht en rust te vinden, des te sneller neemt de groei toe. De milieuschade groeit echter wel even hard mee.

De PPR hanteert een andere definitie van economische groei. Onder economische groei verstaan wij: groei die een bijdrage aan welvaart zonder schade voor het milieu levert of groei die bijdraagt aan het herstel van het milieu. Zo'n opvatting sluit een behoorlijke economische groei bepaald niet uit. Veel van wat in ons programma staat kost geld. Economische groei zal daarvan het gevolg zijn. Bij deze groei zullen de economische factoren echter wel ecologisch verantwoord worden gebruikt. Dat geldt voor de factor arbeid - die nu veel te duur is en daardoor onderbenut, dat geldt voor de factor investeringen

(bv. in machines) die nu onbelast is en zo arbeid uitstoot, en dat geldt eveneens voor de factor natuurlijke hulpbronnen die nu vervuild of zelfs vernietigd wordt, zonder dat de producent de maatschappelijke kosten betaalt.

We geloven echter niet zo in de harmonische verhalen over hoe goed het vroeger allemaal was, zonder fabrieken en de mens één met de aarde. De mens heeft de natuur altijd belast door zijn activiteiten. Vooral veranderd is de schaal waarop in de natuur wordt ingegrepen. De technologische vernieuwing, de schaalvergroting en de voortdurende groei van de produktie hebben de negatieve gevolgen van het menselijk ingrijpen razendsnel doen toenemen. De beheersbaarheid, en dus de mogelijkheid om corrigerend op te treden, is sterk afgenomen. Daarom is iedereen eindelijk wakker geschud. De PPR is echter de alarmfase voorbij. De tijd is nu rijp voor doen.

EEN RADIKAAL MILIEUBELEID

De PPR heeft een nuchtere kijk op wat mogelijk en nodig is. Niemand wil leven op een vuilnisbelt. Het opruimen van de rotzooi is alleen zinloos en onnodig duur als er steeds meer vuil geproduceerd wordt. Voorkomen daar gaat het om. Natuurlijk moeten de nu vervuilde bodem en het verontreinigde water worden gezuiverd. Tegelijk echter moet wat nog niet is vervuild met zorg worden beheerd om verdere aantasting te voorkomen. Dat is niet alleen de taak van de overheid. Iedereen die het milieu vervuult (en dat zijn wij allemaal) moet bijdragen aan het voorkomen of, als het niet anders kan, aan het genezen. Vanuit deze visie op het milieu heeft de PPR altijd gehandeld. Ook toen dat nog niet zo in de mode was en de "geitenwollensokkentyper" waar minister Nijpels nu met zoveel waardering over spreekt, nog als wereldvreemde luchtfietsers te kijk werden gezet. Aan politieke steun voor een radikaal milieubeleid heeft het helaas maar al te vaak ontbroken. Nog bij de Algemene Beschoouwingen van 1988 kreeg een door onze fractie ingediend Milieu Urgentieplan in de Tweede Kamer geen noemenswaardige bijval. Ook PvdA en D66 stemden tegen.

In de komende vier jaar wil de PPR wat het milieu betreft vóór alles prioriteit leggen bij het voorkomen van verdere milieuvernietiging. Daartoe is een ingrijpende verandering nodig van het produktiesysteem en het consumptiepatroon. Het gaat om een wijze van produceren en consumeren die zo weinig mogelijk schadelijk afval oplevert, en afval hergebruikt. De overheid moet daarbij het voortouw nemen. Convenanten die het gebruik van gevaarlijke stoffen beogen terug te dringen moeten zo snel mogelijk door wettelijke verbodsbepalingen of tenminste door wettelijke normen worden vervangen. Dat geldt in het bijzonder voor de uitstoot van verzurende stoffen en voor bestrijdingsmiddelen, cfk's, het gebruik van gevaarlijke stoffen in verpakkingen (bv. cadmium in bierkratten) en batterijen, en het gebruik van asbest en pvc. Er zal een wettelijke regeling moeten komen voor moeilijk afbreekbare verpakkingen. In overleg tussen producenten en overheid kan een keuze worden gemaakt tussen verbod of statiegeld. Dit geldt bijvoorbeeld voor alle plastic-verpakkingen. In het algemeen zal en soberder verpakking moeten worden geproduceerd. Statiegeld moet er ook komen voor autowrakken, elektrische apparaten en glas. Ook moeten schadelijke (chemische)stoffen met een "statiegeld"-heffing worden belast. Dat kan bij de import van de stof of bij de produktie als deze in eigen land plaats vindt. De heffing kan worden terugbetaald bij export, bij omzetting in onschadelijke vormen of als de stof op verantwoorde wijze tot afval wordt verwerkt. Stoffen die hiervoor in aanmerking

komen zijn bv. cadmium, fosfaten en stikstofverbindingen. Het beleid zal niet alleen uit regelgeving moeten bestaan, maar ook de producenten en consumenten moeten uitdagen om zich uit eigen beweging milieuvriendelijk te gaan gedragen. Hierbij is een goede milieuvorlichting door de overheid in de media gewenst. Het succes van de glasbak heeft bewezen dat de consument best een steentje wil bijdragen, als het maar duidelijk is hoe. Door veranderen van koopgedrag kunnen consumenten invloed uitoefenen op de produktie. De snelle opmars van het scharrelei en de loodvrije benzine zijn daar goede voorbeelden van.

DE GROENTAX ALS MILIEUHEFFING

De toepassing van heffingen is noodzakelijk in het milieubeleid. Een heffing kan de prijs van een produkt meer in overeenstemming brengen met de werkelijke kosten. De vraag naar schadelijke produkten wordt zo teruggedrongen en de ontwikkeling van alternatieven zal toenemen. Uiteindelijk zullen heffingen en verboden leiden tot verwerkelijking van het PPR-principe: "de vervuiler moet niet vervuilen".

De PPR wil milieuvervuulend produceren via het belastingstelsel aantrekkelijk maken. Dat betekent dat er een ecologische belasting - door ons groentax genoemd - moet komen. Net als bij de BTW wordt deze belasting geheven bij de aankoop van een vervuulend produkt. De totale belastingdruk stijgt dan met het bedrag dat voor de financiering van het milieubeleid extra nodig is. Nemen we daarvoor de 10 miljard als norm die de Stichting Natuur en Milieu per jaar extra nodig acht voor ecologische modernisering, dan stijgt de collectieve lastendruk met 2 á 3 % per jaar. Er is berekend dat een ecologische belasting die het gebruik van schadelijke stoffen terugdringt en de maatschappelijke kosten van de produktie ervan in de prijs verwerkt, om te beginnen jaarlijks in Nederland zo'n 50 miljard op kan brengen. 40 miljard kan worden gebruikt voor verlaging van de loon- en inkomstenbelasting voor de inkomens tot modaal om de koopkracht die door de invoering van de groentax wordt aangetast te handhaven, en voor de BTW-verlaging op reparaties en andere diensten. Een dergelijke belastingoperatie heeft vanzelfsprekend voor producenten en consumenten grote gevolgen.

In de landbouw zullen het gebruik van kunstmest, krachtvoer, bestrijdingsmiddelen, zware machines en energie door invoering van de groentax duurder worden. Door lastenverschuiving wordt de benodigde arbeid goedkoper (zie hiervoor ook "Een Kwestie van Schuiven"). De PPR wil het voor milieubeleid vrijkomende geld gebruiken voor de financiering van een landbouwfonds waaruit premies ter beschikking komen van boeren die overschakelen op milieuvriendelijke landbouwmethoden. Ook de terugdringing van de veestapel zal uit dit fonds met een premie aantrekkelijk worden gemaakt. De consument zou daaraan kunnen bijdragen door minder vlees te eten.

Voor de industrie betekent het vooral dat arbeidsintensieve en schone bedrijven zich een betere concurrentiepositie verschaffen. De arbeid die ze inzetten wordt goedkoper, doordat de belastingverlaging tot modaal de wig tussen netto- en brutoloon verkleint. Hun produkten worden niet met een groentax belast. De consument krijgt te maken met grote prijsveranderingen. Om de consumptie van milieubedreigende produkten daadwerkelijk terug te dringen (en alternatieven een kans te geven) zijn heffingen nodig van 20%, oplopend tot 200%. Daar staat tegenover dat de BTW op arbeidsintensieve dienstverlening lager wordt en dat produk-

ten waarin veel werk zit, goedkoper worden. De koopkracht blijft tot modaal gehandhaafd door de verlaging van loon- en inkomstenbelasting.

De aard en de omvang van de mobiliteit zal sterk moeten veranderen. De maatschappelijke kosten van het autogebruik bedragen per kilometer 8 cent. De variabele autokosten - de bezineprijs voorop - zullen door de groentax dus minimaal met dit bedrag stijgen. Bovendien moet het autoverkeer snel afnemen. Hiervoor wordt een extra heffing per kilometer gebruikt. Fiscale regelingen die de auto in gebruik en aanschaf bevoordelen ten opzichte van het openbaar vervoer worden afgeschaft (zoals de autoaftrek en de lease-praktijk). De kilometervergoeding gaat omlaag. Als deze maatregelen te weinig effect sorteren, moet ook aan quotering van het aantal kilometers worden gedacht. Er vindt geen uitbreiding plaats van het wegennet en het aantal tunnels. Oplossing van bestaande knelpunten verschuiven alleen maar het probleem naar nieuwe knelpunten. De kosten voor parkeren worden verhoogd. De verhoging van de maximumsnelheid wordt ongedaan gemaakt. Een belangrijk deel van het geld dat al deze heffingen en besparingen op het autogebruik opleveren, wordt gebruikt voor de verbetering van het openbaar vervoer. Daarnaast zal het autoverkeer, samen met de landbouw en de energiebedrijven overeenkomstig hun zuuruitstoot moeten bijdragen aan de financiering van een anti-verzuringfonds. Het overheidsbeleid moet uitgaan van het stimuleren van fiets- en openbaar vervoer-gebruik.

De energieopwekking zal een aanzienlijke metamorfose ondergaan. Kernenergie dient definitief te verdwijnen. Aan elektriciteitscentrales moeten de maatschappelijke kosten van milieuvervuiling worden doorberekend. Dit geldt vooral voor kolencentrales. De consument, die meer voor zijn energieverbruik gaat betalen, wordt geholpen door een breed pakket aan energiebesparingsmaatregelen. Het energiegebruik kan zelfs tot de helft worden teruggebracht, louter en alleen door technische besparingsmaatregelen. De investeringen daarin verdienen zichzelf op termijn terug door het sterk verminderde gebruik. Tegelijk moet toepassing van duurzame en oneindige energiebronnen (zon, wind) krachtig worden gestimuleerd.

GROTE SCHOONMAAK, OOK MONDIAAL

Het beleid moet niet uitsluitend op preventie en ecologische modernisering gericht zijn. Voor het opruimen van de rotzooi is een grote schoonmaak nodig. De voorgestelde heffingen en de daaruit voortvloeiende verhoging van de collectieve lastendruk met 2 tot 3% leveren het geld voor zowel de modernisering als de schoonmaak. Bij het laatste wordt voorrang verleend aan het opruimen van verontreinigde grond en gifbelten, het stimuleren van milieuvriendelijke afvalverwerking (scheiding bij de bron en hergebruik) en versnelde waterzuivering.

Milieubeleid bestaat uit meer dan nationale heffingen, verboden en subsidies. De milieuproblematiek is een wereldwijde kwestie. Duidelijke voorbeelden zijn het broeikaseffect en de aantasting van de ozonlaag. Nationaal beleid is in dit geval een druppel op de gloeiende plaat. Daarom dient Nederland ook in internationaal verband initiatieven te ontplooiën. Daarbij valt te denken aan: grondstoffenbeheersovereenkomsten in het kader van UNCTAD, GATT en UNEP; "debt for nature"-programma's (omzetting van schulden in lokale valuta waarmee bijvoorbeeld het behoud van tropisch regenwoud wordt betaald); een "Marshall-plan" tegen de armoede in de Sahel (rem op woestijnvorming en explosieve bevolkingsgroei); een Verenigde Naties-moratorium op nieuwe

kerncentrales en een plan voor de ontmanteling van bestaande kerncentrales; een verbod op kernproeven; internationale gedragscodes voor genetische manipulatie en de toepassing van biotechnologische vindingen.

5

Voorop blijft staan dat het milieubeleid in de eigen samenleving verankerd raakt. Het mag niet beperkt blijven tot een zaak van de overheid. Milieubeleid kan niet zonder de steun van producent en consument. Vakbonden en werkgevers kunnen, samen met de ondernemingsraden, per bedrijf een milieuplan opstellen. Consumentenorganisaties en milieugroepen kunnen betrokken worden bij de invoering van een milieukeurmerk, zoals al in algemene zin bestaat voor biologische landbouwprodukten.

10

15

Beter dan de instelling van de Europese Ecologische Gemeenschap (Voorhoeve) en de Macro Ecologische Verkenningen (Nijpels) is het oprichten van een Sociaal Ecologische Raad waarin milieugroepen, consumentenbonden, werkgevers- en werknemersorganisaties met de overheid over de hoofdlijnen van het milieubeleid overleggen. De waardering voor het werk van milieugroepen moet worden omgezet in een wettelijk verankerde onderhandelingspositie. In combinatie met een decentralisatie van het beleid naar gemeenten en provincies kan zo binnen internationale en democratische kaders het milieubeleid de zorgen voor morgen omzetten in de daden van vandaag.

20

25

Milieubeleid is nu voor alles een kwestie van doen!

30

35

40

45

50

55

60

65

OVER ARBEID EN INKOMEN

Een kwestie van schuiven

Economie is geen natuurverschijnsel, maar gewoon mensenwerk. Hoewel de Nederlandse economie sterk afhankelijk is van internationale ontwikkelingen, kunnen gerichte politieke keuzen een grote invloed hebben. Het regeerakkoord van het kabinet-Lubbers II koos als volgt: "Hoofddoel van het beleid is het bestrijden van de werkloosheid. Dit vraagt een voortzetten van het beleid gericht op economisch herstel, terugdringing van het financieringstekort en tenminste een stabilisatie van de collectieve lastendruk. Er is een nauwe onderlinge samenhang tussen deze drie sporen; het ene spoor is niet te realiseren wanneer tegelijkertijd een ander wordt verwaarloosd". Via dit driesporenbeleid had de werkloosheid deze kabinetsperiode moeten dalen met 200.000 tot 1990.

Lubbers en de zijnen hebben geluk gehad. Het internationale tij zat mee. De wereldhandel groeide, waarvan vooral de Nederlandse exportindustrie profiteerde. De daling van dollarkoers en olieprijs had een gunstig effect op het binnenlands prijspeil. Daarom is het beleid op enkele punten redelijk succesvol geweest. De economie herstelde zich. Het financieringstekort werd vrijwel volgens plan teruggebracht tot ongeveer 5% in 1990. De collectieve lastendruk stabiliseerde zich. Het hoofddoel bestrijding van de werkloosheid kwam echter nauwelijks dichterbij. Banenplannen mislukten of werden niet eens uitgevoerd. Er kan dus gesproken worden van falend beleid. Bovendien vertonen de Lubberiaanse medicijnen vooral veel akelige maatschappelijke bijwerkingen.

Het kabinet beweert dat de koopkracht voor iedereen tenminste behouden bleef. Afgemeten aan het aangetoonde forse koopkrachtverlies van uitkeringgerechtigden en minimumloners kan dat betiteld worden als een leugen. Nog daargelaten de ruïnering van de inkomenspositie van jongeren, of ze nu loon, uitkering of studiebeurs ontvangen. Uit de studies van het Sociaal Cultureel Planbureau blijkt bovendien dat hogere inkomensgroepen meer van door de overheid gesubsidieerde voorzieningen profiteren - vooral op het gebied van onderwijs, huisvesting en cultuur - dan lagere inkomensgroepen. De regelingen schieten dus deels aan hun doel voorbij.

Het stimuleren van de export bracht naast loonmatiging, daling van de binnenlandse bestedingen en te grote overschotten op de handelsbalans, ook extra milieuvervuiling met zich mee. De Nederlandse landbouw is hier een voorbeeld van: ze voert grote hoeveelheden grondstoffen (voor o.a. veevoer en kunstmest) en machines in, voert enorm veel produkten uit en vervuult intussen enorm. Over het algemeen blijkt ongerichte economische groei slecht voor het milieu. Tevens ontstond er nieuwe armoede. Van de mensen met een minimuminkomen of een uitkering is schaamteloos het grootste inkomensoffer voor het economisch herstel gevraagd. Door de bezuinigingen werd het inkomensverschil tussen werknemers in de marktsector en in de overheids- of gesubsidieerde sector onevenredig groot. Een andere negatieve bijwerking van het gevoerde regerings-

beleid is het door een strak bezuinigingsregime verspelen van kansen voor open doel: het bestrijden van de werkloosheid en het investeren in de infrastructuur. Het aantal baanzoekenden is nog steeds bijzonder hoog. Naar schatting wil een miljoen mensen graag aan het werk: niet alleen de geregistreerde werklozen, maar ook vrouwen die zich maar niet (meer) melden en mensen die gedeeltelijk arbeidsongeschikt zijn. Veel werklozen noemen zich daarom liever baanloze dan werkloze: ze doen namelijk wel onbetaald werk. De toestand van ons milieu is rondt rampzalig geworden. De infrastructuur van Nederland verslont. Op veel plaatsen zijn (water-)wegen, rioleringen en openbare gebouwen slecht onderhouden. Stadsvernieuwing en modernisering van de spoorwegen zijn sterk vertraagd. De noodzakelijke investeringen van de overheid, die overigens ook werkgelegenheid opleveren, zijn uitgebleven.

Volgens de PPR is dan ook de maatschappelijke prijs die voor het economisch herstel betaald is veel te hoog, en onrechtvaardig verdeeld.

NAAR EEN NIEUW DRIESPORENBELEID

Tegenover het falende centrum-rechtse beleid stelt de PPR het probleemoplossend vermogen van een radikaal driesporenbeleid:

- 1.het invoeren van het basisinkomen;
- 2.het verschuiven van de lasten op arbeid naar grondstoffen, energie en kapitaal;
- 3.het rechtvaardiger verdelen van arbeid, inkomen en zeggenschap.

Via deze drie sporen trainen we naar onze doelen: ecologisch herstel, duurzame economische ontwikkeling, spreiding van macht, kennis en inkomen o.a. tussen mannen en vrouwen en eerlijke ontwikkelingskansen voor Derde Wereldlanden. Naast de drie sporen zijn er natuurlijk ook andere maatregelen nodig. De voornaamste zijn: sturing van de technologische vernieuwing, voorrangbeleid voor achtergestelde groepen op de arbeidsmarkt en hervorming van de landbouw.

SPOOR EEN: BASISINKOMEN

In ons economisch systeem vormt arbeid de peiler van het sociaal stelsel. Het voldeed in een overzichtelijke samenleving van mannelijke kostwinners met gezinnen en met een kleine collectieve sector. Die samenleving is verleden tijd. Handhaving van het opgebouwde sociale stelsel werkt niet meer, omdat: de verzelfstandiging (ook wel individualisering genoemd) doorzet; vrouwen hun gegroeide zelfstandigheid terecht willen verzilveren op de arbeidsmarkt; het stelsel van sociale voorzieningen zelf een chaos dreigt te worden door de groeiende hoeveelheid ingewikkelde regelingen; de controle door de overheid op het gebruik van de uitkeringen onttaardt in een inbreuk op het persoonlijk leven.

De geleidelijke invoering van het basisinkomen is voor de

PPR het enige gepaste antwoord. Het voldoet aan de eis van eenvoud en rechtvaardigheid, zonder de georganiseerde solidariteit van het oude sociaal stelsel aan te tasten. Met het basisinkomen krijgt iedereen vanaf 16 jaar een bedrag dat boven de huidige bijstandsuitkeringnorm komt te liggen, zodat het hoog genoeg is om eenvoudig van te kunnen leven. Het mag dus nooit dienen als een verkapte manier om op de uitkeringshoogte te bezuinigen. Kinderen krijgen een gedeeltelijk basisinkomen. Iedereen krijgt dit basisinkomen, ongeacht de vraag of hij of zij betaald werk verricht. Het basisinkomen maakt de band tussen inkomen en arbeid losser. Het mag echter niet misbruikt worden als afkoopsom voor het recht op betaalde arbeid. Naast het basisinkomen kan ieder die dat wenst een eigen inkomen verwerven. Mensen die vanwege leeftijd, ziekte of handicap niet kunnen werken, krijgen net als nu een aanvullend inkomen op grond van het resterende sociale stelsel. Zo zullen mensen ook niet meer in de armoedeval terecht kunnen komen.

Wij constateren tot onze vreugde dat het voor de PPR al klassieke basisinkomenidee steeds meer bijval ondervindt - ook internationaal. Dat brengt de invoering van het basisinkomen dichterbij. Die invoering heeft voor De PPR echter alleen zin als het onze doelen dichterbij brengt. Invoering van het PPR-basisinkomen zal de volgende effecten hebben:

1. de mobiliteit op de arbeidsmarkt neemt toe. Een gegarandeerd basisinkomen vergemakkelijkt de keus voor korter gaan werken of tijdelijk niet werken;
2. werknemers worden minder afhankelijk van hun werkgever. Niet-kostwinners worden onafhankelijker van kostwinners;
3. het vormt een inkomensgarantie voor (kleine) zelfstandigen;
4. aan onvervulde maatschappelijke behoeften wordt tegemoet gekomen. Vrouwen en mannen kunnen gemakkelijker en eerlijker het huishoudelijk werk verdelen. Vrijwilligerswerk dat voor een belangrijk deel mede de kwaliteit van het bestaan bepaalt, wordt over meer mensen gespreid;
5. er zullen meer mogelijkheden komen voor permanente scholing en zelfontplooiing naast de baan.

Een volledig basisinkomen voor iedereen is als einddoel niet in vier jaar te bereiken. De PPR wil de komende kabinetsperiode benutten voor de eerste stappen: invoering van een gedeeltelijk basisinkomen gekoppeld aan verdergaande arbeidstijdverkorting tot 32 uur per week in 1994. Op de lange termijn is 25 uur het streven. Sociale partners hebben tot 1992 de tijd om via afspraken flexibele arbeidstijdverkorting per bedrijfstak tot stand te brengen. Komt daar allemaal niets van terecht, dan maakt de wetgever via maatregelen werkweken van meer dan 32 uur buitengewoon onaantrekkelijk. Uitgespaarde uitkeringsgelden worden gedeeltelijk ingezet om de uitvoering van deze maatregelen te bevorderen. Het verlies aan koopkracht tot modaal bij een kortere werkweek wordt goedgemaakt door de invoering van het gedeeltelijk basisinkomen. Het basisinkomen wordt stap voor stap verhoogd. Doordat arbeidstijdverkorting en de invoering van het basisinkomen samen gaan, zal de herbezetting nauwelijks extra kosten met zich meebrengen. Het herbezettingpercentage van de vrijkomende arbeidsplaatsen zal dan hoog zijn. Zeker als ook meer aandacht wordt gegeven aan het oplossen van interne organisatieproblemen in de werkorganisatie. Men zegt wel dat een basisinkomen slecht voor de positie van vrouwen is. Dat is niet juist. Veel vrouwen beschikken met een basisinkomen voor het eerst over een eigen inkomen. Dat feit op zich zal bijdragen aan de zelfstandigheid van vrou-

wen. Een eventuele partner maakt niet langer aanspraken op belasting- en premievoordelen: iedere volwassene wordt gelijk, dus individueel, behandeld. De inkomensverschillen tussen partners, ook al zou één van beiden geen betaalde arbeid verrichten, worden kleiner. Dit verlaagt de drempel voor mensen met een betaalde baan naar minder betaalde en meer onbetaalde arbeid. Voor de uitkeringsgerechtigden is het basisinkomen tevens het einde van de discriminerende sollicitatieplicht.

Voor de positie van vrouwen is het van wezenlijk belang dat deelname aan betaalde arbeid tegelijk met de invoering van het basisinkomen mogelijk wordt. Arbeidstijdverkorting met herbezetting is dan ook een eerste noodzakelijke stap. Om de herverdeling van betaald werk tussen vrouwen en mannen mogelijk te maken, zorgt de overheid voor gratis kinderopvang. Herverdeling van de betaalde werkgelegenheid gaat dan gelijk op met de herverdeling van inkomen. Hiermee wordt het gevaar ondervangen dat met een basisinkomen de vrouwen van de arbeidsmarkt worden geweerd en het daarmee neerkomt op een huisvrouwenloon. Want in een geëmancipeerde samenleving moet iedereen, vrouw en man, zich zowel buitenshuis in een betaalde baan kunnen ontplooiën als door onbetaalde arbeid. Een samenleving met gelijke kansen voor vrouwen en mannen is dus een kwestie van schuiven met arbeid en inkomen.

De PPR wil het basisinkomen financieren uit vrijkomende uitkeringsgelden, verbreding van heffingsgrondslagen voor loon- en inkomstenbelastingen, vermindering van subsidies aan het bedrijfsleven, een verhoging van de opbrengst van de vennootschapsbelasting en een speciale bestemmingsheffing.

In dit systeem waarin na de arbeidstijdverkorting en de invoering van het basisinkomen het betaalde en onbetaalde werk drastisch is herverdeeld, ontstaat ook de door de PPR gewenste ruimte voor andere, vrijwillige vormen van (tijdelijk) korter of niet werken. Denk hierbij aan: langerdurend zwangerschapsverlof, educatief verlof of voor werkgevers de mogelijkheid tot flexibilisering van arbeids- en bedrijfstijden.

De voorgestelde veranderingen hebben pas na enkele jaren duidelijk zichtbare effecten. Gezien de ernst van de werkloosheid bepleit de PPR de invoering van een maatregel die de voorgestelde veranderingen versnelt en op korte termijn resultaat oplevert: een arbeids-cirkulatieplan. In de volgende kabinetsperiode krijgen 50.000 werknemers per jaar de gelegenheid een verlofjaar op te nemen met behoud van salaris. Hun plaats wordt ingenomen door iemand die langer dan één jaar werkloos is. Hiervoor worden deels de uitgespaarde uitkeringsgelden en een premieheffing voor het educatief verlof ingezet. Vanzelfsprekend krijgt de langdurig werkloze vooraf scholing. Door de tegelijk in gang gezette arbeidstijdverkorting en het structurele karakter van het educatief verlof zullen deze werknemers vrijwel altijd in dienst kunnen blijven na hun invaljaar.

SPOOR TWEE: LASTENVERSCHUIVING

Onze samenleving vertoont soms trekken van de omgekeerde wereld. Heffingen, belastingen en premies veroorzaken in onze staatshuishouding ongewenste verspillingen. Zo importeren we op grote schaal soja en maïsgluten voor veevoer, waarmee ons vee melk en vlees produceert. Vervolgens worden deze produkten weer geëxporteerd o.a. naar die landen waar we het veevoer vandaan halen. Ook de huidige grote werkloosheid betekent een onlogische verspilling van

opgeleid talent en werkkraft. De kosten hiervan bedragen ruim 10 miljard per jaar aan uitkeringsgelden. Samen met andere posten als gederfde belasting- en premie-opbrengsten, stijgt de meetbare maatschappelijke schade zelfs tot zo'n 20 miljard gulden. Een gotspe, want met al dat geld worden mensen gedwongen niets te doen.

Met het huidige stelsel van heffingen is het nu eenmaal aantrekkelijk om veel energie, grond, grondstoffen en machines te gebruiken bij het produceren van goederen en diensten. Deze produktiefactoren zijn vrijwel onbelast. Terwijl de factor arbeid aan o.a. premies twee keer zoveel kost als de werknemer netto ontvangt. Deze ongelijke belasting van produktiefactoren maakt niet alleen arbeid te duur, maar veroorzaakt door een hoog grondstoffen- en energieverbruik tevens een te zware belasting van het milieu. Daarom wil de PPR een andere lastenverdeling die de arbeid goedkoper maakt en de andere produktiefactoren zwaarder belast. Dit levert meer betaald werk en een schoner milieu op. Zodat ook hier geldt: een duurzame samenleving is een kwestie van schuiven.

De lastenverschuiving komt tot stand door de volgende maatregelen:

- verlaging van het werkgeversaandeel in de sociale verzekeringen;
- heffing op investeringen of geïnvesteerd vermogen;
- heffingen op grondgebruik, energie, machines en grondstoffen;
- verlaging van de BTW op reparatie en diensten;
- invoering van de Groentax voor vervuilende grondstoffen en consumptiegoederen, zoals in "Een Kwestie van Doen" is uiteengezet.

Deze maatregelen willen we geleidelijk invoeren. De opbrengst van de heffingen op grondgebruik, energie, machines en grondstoffen zullen de verlaging van het werkgeversaandeel in de sociale verzekeringen moeten compenseren en deels de verlaging van de BTW op reparatie. De Groentax is bedoeld om de consumptie en de produktie van milieubelastende produkten drastisch terug te brengen. De opbrengsten van de Groentax zorgen voor de financiering van een beter milieubeleid, bekostigen de verlaging van loon- en inkomstenbelasting tot modaal en dragen deels bij aan de verlaging van de BTW. Groentax vormt zo een aanvulling op de lastenverschuiving.

SPOOR DRIE: RECHTVAARDIGER VERDELING VAN ARBEID, INKOMEN EN ZEGGENSCHAP

Naast lastenverschuiving en invoering van het basisinkomen met gelijktijdige arbeidstijdverkorting zijn extra maatregelen nodig; in de eerste plaats om de door de kabinetten-Lubbers veroorzaakte nieuwe armoede ongedaan te maken. De uitkeringen moeten ook mee gaan delen in het economisch herstel. Ze worden weer gekoppeld aan de inkomensontwikkeling. Er komt een aparte inhaaloperatie voor de opgelopen achterstand.

Het debat over de nieuwe armoede in Nederland is niet alleen een koopkrachtdebat. Anders ontstaat een patstelling. Aan de ene kant laten de Raad van kerken en organisaties van uitkeringsgerechtigden niet af de publieke opinie en de politiek voor te houden dat de nieuwe armoede steeds ernstiger vormen aanneemt. Aan de andere kant staat het verweer van CDA en VVD dat deze armoede betrekkelijk is en dat de bijstand hoger is dan in veel andere westerse landen. De PPR wil die patstelling doorbreken. De mensen die op of

onder de armoedegrens leven, komen vooral uit de volgende groepen mensen: langdurig werklozen, bijstandsmoeders en gezinnen met kinderen die van één minimum inkomen moeten leven. Binnen die groepen zitten veel vrouwen, mensen uit etnische minderheden en laaggeschoolden. Om hen niet alleen een rechtvaardiger inkomen, maar ook meer kans op zinvol betaald werk te geven is naast koopkrachtverbetering een beleid van culturele innovatie nodig. Armoede heeft anders het onverteerbare gevolg van langdurig maatschappelijk isolement, zodat een definitieve tweedeling ontstaat.

Voor deze mensen is een apart scholings- en vormingsbeleid noodzakelijk. De achtergrond van de armoede en werkloosheid wordt voor een belangrijk deel gevormd door de ongelijke spreiding van kennis in onze samenleving. Het bezitten van 'kenniskapitaal' wordt in een informatiesamenleving alleen nog maar belangrijker om volwaardig aan het maatschappelijk verkeer te kunnen deelnemen. Zo kunnen zij na de invoering van het basisinkomen en arbeidstijdverkorting aanspraak maken op de nieuw gecreëerde arbeidsplaatsen. Door het goedkoper worden van de arbeid voor werkgevers door lastenverschuiving zal ook het nu florerende grijze circuit verdwijnen dat wordt gekenmerkt door uitgekleden arbeidscontracten, waarop veel mensen aan de onderkant van de samenleving zijn aangewezen.

Naast opheffing van de nieuwe armoede zijn in een aantal andere gevallen extra maatregelen nodig. Voor werkenden in de overheids- en gesubsidieerde sector moeten de inkomensverschillen met de marktsector worden verkleind. Voor vrouwen geldt dat zij eindelijk eens goede kansen moeten krijgen op banen, ook in de hogere functies. Het aantal vrouwen met een baan is wel toegenomen, maar in vergelijking met omringende landen echter nog erg laag. Bovendien staan vrouwen meestal laag op de hiërarchische ladder. Bij voorbeeld: 7% van de managers in het bedrijfsleven en slechts 1,5% van de hoogleraren is vrouw. Hiervoor is een beleid van positieve actie nodig (o.a. bestaand uit quotering en scholingsmaatregelen) en gratis kinderopvang nodig. Ook voor mensen uit de etnische minderheden is zo'n beleid noodzaak.

De PPR acht verdergaande democratisering een voorwaarde om te komen tot een rechtvaardige en duurzame samenleving. Daarom dient in het arbeidsproces de zeggenschap van werknemers vergroot te worden. Voor een eerlijker verdeling van de macht in bedrijven en instellingen is een uitbreiding van de bevoegdheden van ondernemingsraden en medezeggenschapscommissies nodig. Ook moet de democratische innovatie door machtsspreiding - eind jaren zeventig verzand in het voorstel voor de Vermogens Aanwas Deling - weer worden opgepakt. Dat zou kunnen door bedrijven 50% van hun winst, na aftrek van investeringen, in de vorm van aandelen aan het personeel uit te laten keren. Deze kunnen bv. worden beheerd door de ondernemingsraad. Zo krijgen werknemers meer zeggenschap over het beleid van ondernemingen.

Wie nu geen ingrijpende maatregelen durft te nemen op het gebied van arbeid en inkomen, legt zich straks neer bij een volstrekt vastgelopen arbeidsmarkt en een samenleving niet meer te schuiven valt terwille van eerlijk delen, en alleen een groep aan de top geniet van welvaart en welzijn. Voor de PPR is daarom nu schuiven met arbeid en inkomen een kwestie van toekomstige beschaving.

OVER SOCIALE GRONDRECHTEN

Een kwestie van geluk

Het organiseren van voorwaarden voor geluk: dat is de taak van de politiek op het brede gebied van de zorg. Als de politiek deze uitdaging laat liggen, zal geluk niet veel anders zijn dan toeval. Maar wel een toeval dat de mensen met een kansrijke startpositie bevoordeeld en kansarmen kansloos maakt. Voor de PPR luidt de probleemstelling in het debat over de verzorgingsstaat dan ook: hoe kunnen de collectieve voorzieningen een schild voor de zwakken zijn, zonder dat iedereen wordt plat geknuffeld door overheidszorg met ontelbare regeltjes? Of met andere woorden: hoe kun je met een zo helder en eenvoudig mogelijk zorgstelsel een zo rechtvaardig mogelijke politiek voeren?

DE SOCIALE GRONDRECHTEN

De kabinetten-Lubbers hebben een deel van het zorgstelsel afgebroken. Het sociaal-cultureel werk, de reclassering, de buurthuizen, de gezondheidszorg, het kruiswerk, de gehandicapten werden zwaar getroffen. De mensen met de smalle beurs zijn de dupe. Er zit willekeur achter de bezuinigingen. De overheid is niet langer betrouwbaar. Het zorgstelsel moet de kloof tussen (kans)rijken en (kans)armen helpen verkleinen en de zwakken beschermen. Dat kan op twee manieren gebeuren.

Mensen of groepen van mensen kunnen "bij de hand" genomen worden en door de overheid naar een gewenst doel geleid worden. Langs die weg heeft links tot nu toe vrijwel steeds geprobeerd ongewenste ongelijkheid te bestrijden. Het kan ook op een andere manier. De overheid kan de mensen een aantal elementaire bestaanszekerheden bieden. Zekerheden waar alle mensen recht op hebben: deze kunnen *sociale grondrechten* genoemd worden. Die zekerheden geven mensen de vrijheid en de mogelijkheid zich naar eigen inzicht te ontplooiën. Deze grondrechten willen we zo verankerd zien, dat ze ook houdbaar zijn bij economische tegenslagen. Zo kan de overheid weer betrouwbaar worden.

De PPR maakt een keuze voor de invoering van een pakket van sociale grondrechten en geeft daarvoor concrete beleidsvoorstellen. Met basisinkomen, herverdeling van werk en lastenverschuiving moet gelijktijdig een begin worden gemaakt. Daardoor verandert de economische en sociale werkelijkheid. De maatregelen hebben het voordeel dat ze allemaal stapje voor stapje kunnen worden ingevoerd, zodat de economie niet ontwricht raakt en het maatschappelijk draagvlak groot genoeg zal zijn. Dat geeft de mogelijkheid om de effecten in de praktijk voortdurend te toetsen aan het beoogde doel: een rechtvaardige, duurzame samenleving wat de PPR ziet als een kwestie van beschaving.

DE MENS ALS MAAT

Het basispakket aan voorzieningen is volledig individueel gericht: het beleid wordt niet afgestemd op bepaalde groepen, maar op personen. Dit uitgangspunt staat voor de PPR

centraal in de uitwerking van beleid. Ook bij deze benadering zullen er mensen zijn die zonder aanvullend beleid niet toekomen aan het gewenste kwaliteitsniveau van leven. Dat zal in ieder geval nodig zijn voor lichamelijk en geestelijk gehandicapten, psychiatrische patiënten en tijdelijk voor etnische en culturele minderheden, en vrouwen. Dit "extra beleid" hoort ook in het basispakket verankerd te zijn.

De overheid moet de basisvoorzieningen garanderen, omdat solidariteit georganiseerd dient te worden. Het hart van de verzorgingsstaat, de harde kern van de solidariteit, is van te veel gewicht en van te weinig commerciële waarde om overgelaten te worden aan het vrije spel der maatschappelijke krachten of de welwillendheid van goede buur en verre vriend. De basisvoorzieningen zijn er voor iedereen, ongeacht inkomen, wel of niet betaalde arbeid, of gekozen samenlevingsvorm. Dit hoeft niet te betekenen dat de overheid ook alles in de uitvoerende sfeer zelf doet. Dat kan ook deels gedaan worden door anderen: het particulier initiatief en 'de markt' spelen een eigen rol. Via algemene regelgeving waarin kwaliteits- en rechtvaardigheids garanties vast liggen, wordt voorkomen dat de bekende uitwassen van de 'vrije markt' optreden.

Naast de door de overheid gegarandeerde voorzieningen, zijn er uiteraard andere mogelijk. Maar die voorzieningen kunnen naar eigen keuze verworven worden door er een verzekering voor af te sluiten. Dat is een keuze die mensen individueel of collectief (bijvoorbeeld binnen een bedrijfstak) kunnen maken. De basiszekerheid blijft echter gegarandeerd voor elke persoon in elke situatie. Op vier terreinen moet die basiszekerheid geboden worden: arbeid en inkomen, onderwijs (inclusief kinderopvang), gezondheidszorg en huisvesting. Aan arbeid en inkomen, en onderwijs wordt in "Een kwestie van schuiven" respectievelijk "Een kwestie van verbeelding" uitgebreid aandacht besteed.

Naast dit basispakket moeten er uiteraard nog vele andere voorzieningen aangeboden worden. Zowel kwantiteit als kwaliteit zijn afhankelijk van het spel van vraag en aanbod. Mensen, die gebruik willen maken van extra voorzieningen zullen daarvoor rechtstreeks moeten betalen of zich moeten bijverzekeren. Ook voor de markt van welzijn en geluk kan en zal de overheid spelregels opstellen, zoals de overheid dat ook doet voor andere markten. Dit is nodig om bijvoorbeeld de volksgezondheid of het milieu te beschermen, maar het is ook nodig om de mededinging in stand te houden.

Volledige verzelfstandiging is niet alleen een principiële keuze op grond van het mensbeeld van de PPR, maar ook een praktische keuze. Alleen door te kiezen voor een volledig geïndividualiseerd pakket aan voorzieningen ontkom je aan de noodzaak van een chaotische wirwar van regelingen en aan controle die leidt tot een inbreuk op de persoonlijke

levenssfeer. Hoeveel regels spelen er vandaag de dag niet een rol bij het vaststellen van de voorzieningen waarop een ongehuwde bijstandsmoeder recht heeft, die in een lat-relatie leeft met een gescheiden vader die een financiële bijdrage moet leveren voor z'n twee kinderen boven de 18 die een basisbeurs krijgen?

GEZONDHEIDSZORG

Voor de gezondheidszorg geldt dat het verbeteren van de zorg (kwaliteit, doelmatigheid, toegankelijkheid), de keuzevrijheid van de consument en het tegengaan van onnodige medicalisering centraal moeten staan.

In alle tijden hebben mensen gedacht in termen van ziek en gezond. Wat daaronder verstaan wordt, hangt af van veel factoren. De biologische, psychologische en maatschappelijke condities van mensen zelf en hun leefomgeving bepalen of iemand gezond of ziek is, zich gezond of ziek voelt, en de mate waarin dat erkend wordt door de samenleving. In de rijke westerse samenlevingen heeft zich een uitgebreid systeem van voorzieningen ontwikkeld op basis van een steeds meer gespecialiseerde medische wetenschap. Toch is de verbetering van de algemene gezondheidstoestand van mensen maar voor een deel aan de medische wetenschap en de gezondheidsvoorzieningen te danken. Van veel meer betekenis was vooruitgang op het gebied van hygiëne, voeding, huisvesting, drinkwatervoorziening en arbeidsomstandigheden.

Los hiervan spelen de medische wetenschap en de gezondheidsvoorzieningen in het leven van veel mensen een belangrijke rol. Sommige ziekten en veel lijden kunnen gelukkig effectief bestreden worden. De over het algemeen hoge waardering voor de gezondheidszorg berust echter vooral op het gegeven dat onze cultuur een gezondheidsideaal koestert. Daar draagt de medische wetenschap zelf ook toe bij door steeds nieuwe illusies te scheppen met nieuwe uitvindingen en ingrepen. De uiteindelijke gezondheidswinst blijft beperkt, maar de macht van het medisch-farmaceutisch complex over het menselijk leven neemt steeds meer toe. Talloze maatschappelijke en ethische vragen doemen daarbij op.

De kans op ziekte en lijden moet zoveel mogelijk worden verkleind of uitgesloten. Voor ons staan daarbij preventieve maatregelen als het tegengaan van milieuvervuiling en het verbeteren van de arbeidsomstandigheden voorop. Dit type maatregelen bevordert het maatschappelijk welbevinden en leidt tot een structurele vermindering van het gebruik van de vaak peperdure gezondheidszorg. In solidariteit dient een samenleving aan die doelstellingen te werken, maar de mensen in de samenleving zullen zich ook moeten realiseren dat zij als persoon niet onbeperkt een beroep op kunnen doen op de zorgvoorzieningen.

Door het tegengaan van onnodig en ondoelmatig handelen kunnen zowel de kwaliteit bevorderd als de kosten beheerst worden. Om deze prikkels voor uitvoerenden in de gezondheidszorg in het systeem in te bouwen, moet meer geïnvesteerd worden in onderzoek dat medisch handelen evalueert, en in het zoeken naar overeenstemming bij nieuwe mogelijkheden in diagnostiek en therapie. Hierdoor kunnen standaarden voor medisch handelen ontwikkeld worden. Bij dit proces moeten vertegenwoordigers van de patiënten, zorgverleners en verzekeren betrokken worden. De resultaten horen openbaar te zijn.

De overheid vervult een belangrijke rol bij het stellen van regels en eisen en het opleggen van sancties in de gezond-

heidszorg. De belangrijkste taak van een slagvaardige en onafhankelijke inspectie van volksgezondheid moet de bewaking van de kwaliteit van de gezondheidszorg zijn. De behandeling van klachten is nog onvoldoende. Er moet een onafhankelijke klachtenbehandeling komen. Ook hier moeten vertegenwoordigers van patiënten bij betrokken worden.

De keuzevrijheid van de patiënt bestaat niet alleen uit het kunnen kiezen tussen zorgverleners, instellingen of behandelingen. Juist het kunnen kiezen van wel of geen behandeling, stoppen of voortzetten van een behandeling bepaalt de vrijheid van het individu. Niet alleen goede voorlichting maar ook inzicht in de kwaliteit van de geboden zorg is belangrijk. Er moeten rapportages komen over de kwaliteit van de zorg, gemaakt door een onafhankelijke instelling. Het vragen van de mening van een andere zorgverlener moet mogelijk zijn zonder extra kosten of tegenmaatregelen. Om de patiënten werkelijk te kunnen laten kiezen moet er tijd vrijgemaakt worden. Voor een menswaardige zorg zijn er meer artsen en verpleegkundigen nodig, die niet absurd lang werken en die onder een normale werkdruk staan.

In de gezondheidszorg dienen prikkels ingebouwd te worden, die zorgverleners stimuleren doelmatiger te handelen. Zij zijn het immers die bepalen wat er aan diagnostiek en therapie gebeurt. Budgettering kan hiervoor een goed systeem zijn. Specialisten moeten ook onder het ziekenhuisbudget vallen. Kostenbeheersing ontmoet een grens daar waar de kwaliteit van de zorg aangetast wordt. Als er dan keuzen nodig zijn, moeten er prioriteiten gesteld worden waarbij bepaald wordt welke diagnostiek en therapie wel en welke niet meer uitgevoerd zal worden. Afgewezen wordt rantsoenering, want dat leidt bv. tot discriminatie naar leeftijd.

Tegelijk zal er meer geld voor de gezondheidszorg nodig zijn door de vergrijzing. Geestelijk gehandicapten worden ouder dan vroeger. De huizen voor zwakzinnigen raken vol. Daarnaast stijgt het aantal mensen dat langer dan een jaar in een psychiatrisch ziekenhuis verblijft. Hier is een uitbreiding van voorzieningen nodig. Ook de door ons bepleite uitbreiding van de thuiszorg is niet in alle gevallen goedkoper. Toch zal een doelmatige zorg, waarbij geïnvesteerd wordt in verhoging van de kwaliteit, minder kosten dan nu het geval is.

Het totale basispakket aan gezondheidsvoorzieningen moet voor iedereen op gelijke wijze toegankelijk zijn en de financiering daarvan moet bestaan in een Algemene Verzekering tegen ziektenkosten. In een dergelijke verzekeringsstelsel zal de premie grotendeels inkomensafhankelijk zijn. Het pakket zal weinig minder omvatten dan het huidige ziekenfonds en AWBZ pakket. Van bestaande verstrekkingen en nieuwe zal bekeken moeten worden of ze in het basispakket thuis horen. Behalve criteria zoals doelmatigheid, effectiviteit en het voorkomen van onnodige medicalisering zal een afweging van voors en tegens op basis van ethische en maatschappelijke opvattingen noodzakelijk zijn.

Wanneer iets niet in het basispakket wordt opgenomen, is die voorziening nog niet verdwenen. De voorziening blijft, alleen zal men er rechtstreeks voor moeten betalen, of men zal zich moeten bijverzekeren. De patiënt dient te kunnen kiezen voor een bepaalde hulpverlener. In het stelsel moet vermeden worden dat er geselecteerd gaat worden op mensen met weinig kans op ziekte. Een extra premie voor mensen die kiezen voor riskant gedrag verdient nadere studie. Zo'n extra premie, waarvan een preventieve werking uit zal gaan, kan er voor de PPTR alleen komen als er geen inbreuk wordt

gemaakt op de persoonlijke levenssfeer door controle en de problemen om te bepalen of een ziekte ontstaan is door het riskant gedrag of door een andere oorzaak worden opgelost (ook onder niet-rokers komt longkanker voor). Voorkomen dient te worden dat er een apart verzekeringssysteem ontstaat voor mensen met veel en mensen met weinig geld.

Het debat over de grenzen aan de gezondheidszorg is door de technische ontwikkelingen bijzonder actueel. Bijna alles lijkt mogelijk te worden. Deze ontwikkelingen stuiten echter voor de PPR op de grenzen van de ethiek. Zo vinden wij dat bij in-vitro-fertilisatie (reageerbuisbevruchting) voorlopig grote terughoudendheid in de toepassing moet worden betracht. Ook het speciaal verwekken van en vervolgens aborteren van een embryo voor medisch-therapeutisch gebruik (bv. donor-materiaal) of voor wetenschappelijk onderzoek hoort verboden te worden. Genetische manipulatie met generatie-overstijgend effect is niet toegestaan. Genetische manipulatie, waarvan uitgesloten kan worden dat het een dergelijk effect heeft, zien wij als louter medisch-therapeutisch. Dat is wel toegestaan. Aangezien deze scheiding bij de huidige stand van zaken nog niet kan worden gemaakt, bepleiten wij tenminste een moratorium voor genetische manipulatie van tien jaar. Uitgangspunt bij alle nieuwe technologieën rond geboorte is dat het de keuzevrijheid van vrouwen niet mag aantasten. Vaak wekken technische ontwikkelingen ten onrechte de indruk dat ze de keuzevrijheid vergroten, terwijl ze voor de gebruiker alleen maar nieuwe dilemma's oproepen (bv. wel of geen vruchtwaterpunctie bij zwangerschap).

ONDERWIJS

Ook het recht op goed onderwijs behoort tot het basispakket. Kennis en opleiding geven immers toegang tot banen, inkomen en macht. Het onderwijs is een collectieve voorziening die de volwaardige deelname van zelfstandige mensen aan de samenleving bevordert. Tot aan het einde van de leerplichtleeftijd dient het onderwijs gratis te zijn. Dat begint al bij kinderopvangvoorzieningen voor kinderen als ze vier worden en naar de basisschool gaan. Na de leerplichtleeftijd, die duurt tot je zestien bent, krijgt iedereen een vast aantal jaren leerrecht. Voor de PPR bedraagt dit leerrecht tien jaar. Het opnemen van dit leerrecht geschiedt naar eigen behoefte. Het is dus een recht maar geen plicht. Dat wil zeggen dat niemand verplicht is die tien jaar vol te maken. Een werkgever dient de werknemer die in een jaar gebruik wil maken van zijn of haar leerrecht verlof te geven. Een rekenvoorbeeld: iemand gebruikt twee jaar om het VWO af te maken en vijf jaar voor een universitaire studie. Tijdens het arbeidsleven wordt nog drie keer een periode gebruikt voor bijscholing op het eigen vakgebied en een paar keer om creatieve vaardigheden aan te leren in de hobbysfeer. Per jaar leerrecht dat wordt opgenomen, krijgt de betrokkene boven het basisinkomen een vast bedrag ter bestrijding van de studiekosten. Het ligt voor de hand dat in veel bedrijven afspraken gemaakt zullen worden voor een aanvulling op het basisinkomen als de studieperiode het bedrijf profijt oplevert. Als de werknemer toch recht heeft op educatief verlof, zal een werkgever er graag van willen profiteren. De onderwijswereld zal op de nieuwe vraag naar aanvullende educatie met een vernieuwd lesaanbod moeten reageren. Veel rendementsverlies in het onderwijs zal verdwijnen, omdat mensen nu dingen gaan leren op een tijdstip dat ze dat zelf graag willen. Meer over inhoud, vormen en doelen van het onderwijs staat in "Een kwestie van verbeelding".

BASISINKOMEN

Het basisinkomen helpt, als het volledig ingevoerd is, iedereen uit de eerste inkomenszorg. Vandaar dat voor de PPR het basisinkomen essentieel is. Het maakt mensen zelfstandiger en geeft hen bestaanszekerheid. Hoe we het basisinkomen willen invoeren en wat de bevrijdende gevolgen daarvan zijn, is uitvoerig behandeld in 'Een kwestie van schuiven'.

HUISVESTING

Wonen doe je elke dag. Vandaar dat het recht op een goede en betaalbare huisvesting tot het basispakket behoort. De tweedeling huur-koopwoningen bepaalt het huidige volkshuisvestingsbeleid. Regels en subsidies pakken slecht uit voor de lagere inkomens en ook voor de staatskas. De overheid betaalt fors mee aan de huisvesting van de hogerbetaalden. Ze kan daardoor moeilijker de woonruimte voor de lagerbetaalden financieren. De huur- en premiesectoren komen in de problemen. Voor de PPR ligt de probleemstelling niet in het schuiven met sociale sector-, premie- en vrije sectorwoningen. Voor ons gaat het om de rechtvaardige verdeling van woonruimte. Daarbij staat de kwaliteit van een leefbare (woon)omgeving centraal. Zowel in de huur- als de koopsector moeten de lasten gebaseerd worden op het principe: betalen naar draagkracht en woongenot. Dit betekent een stapsgewijze verhoging van het huurwaardeforfait naar een reëel niveau. Bewoners dienen directe zeggenschap over hun woonomgeving te krijgen. Nieuwe vormen van woningbeheer zijn daarvoor nodig. De vormen zoals bewonerszelfbestuur, woningbank en maatschappelijk gebonden eigendom worden gestimuleerd. Woningbouwverenigingen moeten verder worden gedemocratiseerd.

Voor een verandering in het beleid ten gunste van lagere inkomens worden de volgende maatregelen genomen: het BTW-tarief op de bouw wordt verlaagd naar 5%; de belastingaftrek voor hypotheek boven de 120.000 gulden per persoon wordt afgetopt; de individuele huursubsidie blijft onveranderd gehandhaafd. Daarnaast moeten de huursubsidies voor de lagere inkomensgroepen onverkort gehandhaafd blijven. De hoogte van de trendmatige huurverhoging moet worden afgestemd op de koopkrachtontwikkeling en de totale exploitatielasten van een woning. De huurverhoging zal dan gemiddeld lager zijn dan nu het geval is.

Wonen, werken en recreëren zijn veel meer dan nodig uit elkaar gegroeid. Scheiding van woonwijken, bedrijfsterreinen, kantoorcentra en winkelcentra bepaalt de na-oorlogse stedenbouw tot in de kleinste dorpen. Stadscentra zijn daarom overvol en s'avonds doodstil. Dat komt de veiligheid op straat niet ten goede. De scheiding heeft ook geleid tot grote toename van het woonwerkverkeer, lange files in de spitsuren, verspilling van tijd en ruimte en een onverantwoorde belasting van het milieu. Wij kiezen voor een andere opbouw van de ruimte: niet meer alle functies apart, maar zoveel mogelijk gemengd. De snelle ontwikkeling op het gebied van computers en telecommunicatie biedt hiervoor nieuwe mogelijkheden: kleine werkeenheden, hoogwaardig thuiswerk, verzelfstandiging en integratie van wonen en werken. Een andere aanpak van de woningbouw kan een grote bijdrage leveren aan de terugdringing van het energieverbruik. Wij denken daarbij vooral aan het herstel van de inspanningen op het gebied van isolatie, passieve zonne-energie en zonneboilers.

Als deze door de PPR bepleite sociale grondrechten wettelijk vastliggen, ontstaat een solide vloer die bestaanszekerheid garandeert. Het verder bouwen aan het huis wordt dan voor iedereen een zelfgekozen en vormgegeven kwestie van geluk.

OVER CULTUUR: ONDERWIJS, KUNSTEN, WETENSCHAPPEN EN MEDIA

Een kwestie van verbeelding

HET CULTUREEL KLIMAAT

Door de snelle maatschappelijke veranderingen lijkt de vertrouwde vaste grond onder de voeten weg te vallen. Cultuurfilosofen doen daar met de hen kenmerkende haat-liefde verhouding tot hun onderwerp nog een schepje boven op. De ondergang van het avondland is altijd op handen en op zijn minst leven we in de schaduw van morgen. Soms wijkt hun commentaar weinig af van dat der borreltafelaars: de normen vervagen, criminaliteit neemt hand over hand toe, de kwaliteit van het onderwijs bevindt zich in immer dalende lijn, de mensen missen een houvast en de samenleving verbreekt. Maar gelukkig weten de trendspotters de verwarring terug te brengen tot twee grote tegengestelde bewegingen: schaalvergroting en schaalverkleining. Tezamen hebben ze wel hetzelfde tot gevolg: het zoeken naar nieuwe identiteiten, nieuwe sociale verbanden en een ander waardenpatroon.

De wereld wordt kleiner. Met dat cliché laat zich de schaalvergroting typeren. Het trefwoord luidt globalisering: multinationale ondernemingen, Europa 1992, satelliet-TV en de mens als wereldburger. In de nieuwe mega-cultuur van topkunst, topwetenschap en topsport - kortom topkwaliteit - speelt het "Grote Geld" een beslissende rol. Tegengesteld is de terugtrekkende beweging naar de directe leefomgeving: terug naar huis en huis, individualisering, de aandacht voor het persoonlijke. Consumptie is een vorm van zelfexpressie geworden. Lifestyle is het nieuwe paspoort.

Tegelijk wordt het tussen de wijde wereld en de huiskamer steeds leger. Vroeger was het maatschappelijk middenveld veelal de toegangspoort tot de wereld. Niet langer wordt de wereld zondags voor velen vanaf de preekstoel uitgelegd en ook de "rode familie" biedt geen tehuis meer van wie tot graf. Het wereldgebeuren komt via het beeldscherm direct op het individu af. Veel instituties hebben aan bindende kracht en herkenbaarheid ingeboet. Politieke partijen en vakbonden zijn naarstig op zoek naar een aansprekende cultuur die nieuw elan en nieuw kader oplevert. Binnen deze verwarring tekenen zich nog slechts vage contouren van nieuwe sociale verbanden af. De postmodernen maken voor het gemak maar een allesomvattende-nietszeggende pas op de plaats. De hedendaagse intellectueel lijkt vooral de grote vragen te mijden, politiek engagement te schuwen en zich niet te mengen in het debat; de kritische functie overlatend aan de kleinkunstenaars van cabaret en column.

Velen zijn wel degelijk op zoek naar eigentijdse vormen van zingeving, ondanks de ontzuiling en het vervagen van de

grote ideologieën. Er is wel degelijk ruimte voor solidariteit en betrokkenheid - daar heeft men de "zorgzame samenleving" van Brinkman niet voor nodig. Mensen scheppen nieuwe sociale netwerken, nieuwe tussenlagen tussen persoon en staat. Men wil toch ergens bij horen: al is het maar eenmalig bij politieke popconcerten en Greenpeace-akties. De betrokkenheid is overal merkbaar: idealisme, creativiteit en milieubewustzijn zijn de voornaamste kenmerken van een groeiende groep van vooral jongeren.

Het cultuurbeleid kan bij uitstek dienen als plaats waar nieuwe vormen van maatschappelijk elan en samenhang tot ontwikkeling komen. De terreinen waarop het cultuurbeleid gestalte krijgt (onderwijs, kunsten, wetenschappen, media) kunnen gezien worden als laboratoria en broedplaatsen van vernieuwing. Daarom bepleit de PPR een cultuurpolitiek waarin weer plaats is voor utopisch denken en verbeeldingskracht.

Naast en soms in samenhang met de snelle technologische veranderingen en de economische schaalvergroting is een sociaal-cultureel vernieuwingsproces in ecologische en democratische zin nodig. De PPR bepleit een nieuwe balans: bewustwording van een veranderde relatie tussen mens en natuur en tussen mensen onderling. Alleen dan kan verzelfstandiging in samenhang met nieuwe vormen van solidariteit gestalte krijgen.

Tegenover het economisch nut plaatst de PPR de culturele verbeelding. Tegenover aanpassing en beroepsgerichtheid, oorspronkelijkheid en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Het gaat immers om de houdbaarheid en de kwaliteit van de samenleving die met de ecologische crisis en het vastlopen van het arbeidsbestel in het geding is. De stimulans die van het cultuurbeleid uitgaat is bepalend voor de kwaliteit en de samenhang van de samenleving als geheel.

UITGANGSPUNTEN IN HET CULTUURBELEID

Het cultuurbeleid van de PPR wordt bepaald door drie uitgangspunten:

- culturele verscheidenheid
- zelfbeheer en decentralisatie
- kwaliteit

Culturele verscheidenheid

Nederland is in veel opzichten een pluriforme, multiculturele samenleving geworden. Een bonte verzameling van uiteenlo-

pende etnische groepen, levensbeschouwelijke stromingen, subculturen, elites, partijen en leefstijlen, allemaal met hun eigen wensen en aanspraken. Mooi, boeiend, en soms ook lastig. De PPR vindt dat het overheidsbeleid dient uit te gaan van die pluriforme samenleving als basisgegeven.

De overheid moet er voor zorgen dat het cultuurgood voor iedereen bereikbaar is. De maatschappelijke deling, die verloopt langs de breuklijnen van (betaalde) arbeid, (minimum)inkomen en het bezit van kennis en scholing, hoort ook in het cultuurbeleid tegen gegaan te worden. Daarbij zal kritisch gekeken moeten worden naar culturele subsidie-maatregelen die nu vooral ten goede komen aan de hogeropgeleide en goedverdienende groepen. De vergruizing van de samenleving kan echter alleen blijvend ongedaan worden gemaakt als een basisinkomen tegelijk met drastische herverdeling van arbeid wordt ingevoerd en gelijke kansen op goede scholing voor iedereen worden waargemaakt.

Het overheidsbeleid kenmerkt zich de laatste jaren door twee tendensen: terugtreding en vereenvoudiging. Voor beide valt iets te zeggen. Beide zijn niet zonder gevaar. Terugtreding die zelfstandigheid van groepen en organisaties beoogt, is prijzenswaardig, maar wanneer onder het mom van mondigheidsbevordering bezuinigd wordt op identiteitsversterkende voorzieningen als onderwijs in eigen taal en cultuur voor migranten, is er iets mis. Vereenvoudiging van regelgeving is prachtig, maar als daarmee goed categoriaal beleid verdwijnt en niet in het algemene beleid wordt ingepast, is dat juist in strijd met het emancipatiestreven dat ten grondslag ligt aan de pluriformiteitsgedachte.

Bij dit uitgangspunt willen we bij twee ontwikkelingen in de samenleving stil staan die bij uitstek het emancipatiestreven van de pluriformiteitsgedachte benadrukken: feminisering en toename etnische culturen.

Feminisering:

Feminisering is een motor achter culturele en maatschappelijke vernieuwing. Op veel terreinen hebben vrouwen achterstanden ingelopen. Sinds 1971 verdubbelde de deelname aan betaalde arbeid van vrouwen. Van een gelijke verdeling tussen mannen en vrouwen van opvoeding en huishoudelijke arbeid is echter weinig terecht gekomen. Er liggen nog veel obstakels op de weg naar volledige emancipatie. De verdeling tussen betaalde en onbetaalde arbeid staat nog maar aan het begin.

In de afgelopen decennia draaide het vooral om het opheffen van directe vormen van discriminatie. Nu gaat het er vooral om vormen van indirecte discriminatie ongedaan te maken zoals bij zogeheten sexe-neutrale maatregelen die voor vrouwen altijd slechter uitpakken dan voor mannen. Voorbeelden: kostwinnerbevoordeling, de lage status van deeltijdbanen. Ook op het terrein van de regelgeving valt nog veel te doen: familierecht, arbeidsrecht, pensioenvoorzieningen, voorzieningen in de gezondheidszorg en het onderwijs. In de tweede plaats moet gedacht worden aan mentaliteitsverandering waar het rolpatronen, machocultuur en heteronormen betreft. De minister van Sociale Zaken die belast is met emancipatiezaken dient voor alle terreinen een facetbeleid te ontwikkelen. Het homo- en lesbisch beleid zou ook onderdeel van deze emancipatieportefeuille moeten zijn. Het kan dan weg bij het ministerie van WVC.

Toename etnische culturen:

Het cultuurbeleid dient gericht te zijn op behoud van de eigen identiteit van etnische groepen, zodat ze vanuit een houding van zelfbewustzijn kunnen deelnemen aan de Nederlandse samenleving. Dat maakt het ook makkelijker voor hen waarden en normen (persoonlijke vrijheid, tolerantie) die verankerd liggen in de Nederlandse samenleving en wetgeving en die strijdig kunnen zijn met de eigen opvattingen, te accepteren. Het beleid moet gericht zijn op het wegnemen van wederzijdse vooroordelen, bevordering van tolerantie, tegengaan van discriminatie, veroordeling van racistische organisaties. Daarnaast zijn maatregelen in het onderwijs- en arbeidsmarktbeleid nodig om de bestaande achterstand in te lopen.

Zowel ten aanzien van de positie van vrouwen als van etnische minderheden is een tijdelijk beleid van positieve actie noodzakelijk.

Zelfbeheer en decentralisatie

Cultuurbeleid dat uitgaat van verscheidenheid moet nieuwe initiatieven in de samenleving aanmoedigen en zelforganisatie steunen. Er dient dus verder gedemocratiseerd te worden. Als er geen overkoepelende zuilen en ideologieën meer zijn moet de zeggenschap door mensen zelf georganiseerd worden. Anders blijven de zuilen als lege machtshulzen in het welzijnswerk, onderwijs en omroepbestel voortbestaan. Door decentralisatie en meer zeggenschap krijgen burgers een grotere invloed op hun leefomgeving. Dat is een principieel andere weg dan pleiten voor een volstrekt achterhaalde zorgzaamheid of een hernieuwde sociale controle. Bij beide laatste vormen - bepleit door respectievelijk christendemocraten en sociaal-democraten - doet de overheid een nogal goedkoop beroep op de verantwoordelijkheid van de burger, terwijl een beleid dat steunt op verdergaande democratisering ook de middelen en bevoegdheden ter beschikking stelt om dit tot een succes te maken.

Kwaliteit

Het scheppen van voorwaarden voor kwaliteit in het cultuurbeleid is een belangrijke overheidstaak. Dit geldt voor alle bestuursniveaus: lokaal, provinciaal en landelijk. Daarbij hoort de overheid geen enge definitie te hanteren van kwaliteit. Het gaat vooral om het zorgen voor de benodigde middelen waarmee kwaliteit op basis van veelzijdigheid en eigen vrije keuzen tot stand kan komen, zoals het waarborgen van de culturele infra-structuur (schoolgebouwen, leermiddelen, kunstpodia, musea etc.) en randvoorwaarden voor de inhoud van het onderwijs.

Het gericht zijn op internationale concurrentie moet niet leiden tot het eenzijdig benadrukken van zogenaamde topkwaliteit. Dan dreigt het cultuurbeleid te versmallen, zoals bv. in de discussie over het belang van nationale cultuur in de Europese Gemeenschap van na 1992. Het bestaan en belang van minderheidsculturen hoort een belangrijke rol te spelen in een democratie, of het nu gaat om regionale cultuurgoederen als de streektafen of om etnische cultuuruitingen. Kortom, voor de PPR bestaat er geen nationaliteitsvraagstuk op het terrein van de cultuur. In principe is de vraag naar het behoud van het Nederlands gelijkwaardig aan de vraag naar het behoud van het Fries, Baskisch of Bretons.

ONDERWIJS

In het hoofdstuk "Een kwestie van geluk" is vastgelegd dat de PPR onderwijs als een sociaal grondrecht beschouwd. Hier gaan we nader in op organisatie en inhoud van het onderwijs. Nu is het onderwijsdebat een loopgravenoorlog tussen slech-

thorenden en krijgen creatieve vernieuwingsideeën nauwelijks een kans. Wil de grondwettelijke vrijheid van onderwijs gestalte krijgen, dan is een fundamentele heroverweging nodig. Deze discussie hoort allereerst gevoerd te worden door betrokkenen: onderwijsgeven, leerlingen en ouders, met als doel meer zeggenschap. Bevrijding uit de circulaire-houdgreep van het Ministerie van Onderwijs, waar het beleid voornamelijk ingegeven lijkt door bezuinigingsdrift, is daarvoor een vereiste. Vorm en inhoud van het onderwijs dienen gesteund, niet gehinderd te worden door een wettelijk kader. De wetgever maakt het mogelijk dat kennis, vaardigheden en vorming een plaats krijgen. Hij geeft tevens aan welke vakken verplicht zijn en doet aanbevelingen omtrent het aantal uren en het gewenste niveau. De overheidszorg voor kwaliteit uit zich primair in het beschikbaar stellen van goede faciliteiten en behoorlijk gesalarieerd personeel.

De overheid erkent de zeggenschap van leerlingen of studenten, onderwijsgeven en ouders. Iedereen kan een school oprichten en beheren. Scholen bepalen zelf welke bevoegdheden en bekwaamheden docenten moeten hebben, hoe het leerplan er uitziet en hoe het budget wordt verdeeld. Dit recht mag niet door overheidsbeleid gefrustreerd worden. De toename van het aantal scholen op Algemeen Bijzondere grondslag is komt voort uit de wens tot meer zeggenschap voor de direct betrokkenen. Terwille van de onderwijskundige en pedagogische identiteit moeten scholen een eigen benoemingsbeleid kunnen voeren. In het hele onderwijs mag de gelijke behandeling van mannen en vrouwen, homo's en hetero's niet met een vals beroep op de vrijheid van onderwijs worden tegen gegaan.

Opvoeden tot verantwoord burgerschap houdt zowel een persoonlijk als een maatschappelijk belang in. De gedachte dat op school cultuuroverdracht plaatsvindt, leeft nog steeds, maar dreigt ondergeschikt te worden aan het aanpassen aan de vraag van de markt. Eenmaal onder het regiem van "Kennis Is Geld" gebracht, verdwijnen vakken als maatschappijleer en de expressievakken. De PPR vindt dat die een duidelijke plaats moeten hebben in de basisvorming.

Beroepsvorming daarentegen is een afgeleide van een maatschappelijk deelbelang. Het bedrijfsleven kan een deel van de kosten voor haar rekening nemen, meer naarmate de sector hogere eisen stelt. De keus voor een flexibele studie- en arbeidsloopbaan pleit voor een onderwijsstructuur met veel ruimte voor her- en bijscholing. Niet alles hoeft dan in primaire opleidingen.

Een knelpunt vormt het huidige Voortgezet Onderwijs. Het onderwijs is daar vaak onvoldoende georiënteerd op de samenleving en te weinig ingericht naar de behoeften van de leerling. Niets is leuker dan een school waar men niet voortdurend bezig is met de voorbereiding op later, maar waar het moment telt en de interesse van leerlingen voorop staat. Niet weinigen krijgen anders voorgoed een hekel aan leren. Een structurele oplossing: verschillende typen scholen vervangen door een basisvorming van vier jaar waar gewerkt kan worden op verschillende niveaus, aangepast aan de capaciteiten van de leerlingen.

Voor alles gaat het de komende jaren om de motivatie van onderwijsgeven voor hun culturele taak. Het onderwijsveld is is danig op de proef gesteld door de centrum-rechtse kabinetten. Verkleining van de klassen en inkomensverbetering zou een fraaie eerste daad van eenvoudige rechtvaardigheid voor een progressieve regering zijn.

KUNSTEN

Naar financieel-economische maatstaven gemeten is kunst nutteloos tenzij het geld oplevert als promotieartikel. Hetzelfde geldt trouwens ook voor wetenschappelijk onderzoek dat niet direct aantoonbaar een maatschappelijk doel dient, of voor schoolvakken als Latijn, geschiedenis, creatieve vorming, maatschappijleer. Zodra bezuinigingen nodig blijken, wordt daar het eerst het snoeimes gehanteerd. Het "no-nonsense"-beleid berust op het toepassen van het utiliteitsbeginsel, een verkeerd begrepen en ouderwets vooruitgangsideaal.

Kunst is inderdaad nutteloos, maar dat is juist het aardige en provocerende ervan. Bovendien blijken mensen altijd onder alle omstandigheden kunst te willen maken. Nergens manifesteert de belangeloze menselijke vrijheidsdrang zich trefender dan in kunst. Daarnaast draagt kunst (naast sport en recreatie) ook bij aan de broodnodige ontspanning in onze overspannen samenleving.

Is het om de kunsten gaat moet de overheid het nutteloze, dat tegelijk juist zo noodzakelijk en onmisbaar is in de samenleving, subsidiëren. De overheid behoort voorwaarden te scheppen, zodat de uitoefening van het kunstenaarschap als een volwaardig beroep plaats kan vinden. De chaotische situatie die voor veel kunstenaars na het afschaffen van de BKR ontstond, is ongewenst. Er dient een ruimere beroepskostenregeling te komen, zolang het basisinkomen nog niet is ingevoerd; ook voor andere scheppende kunstenaars als schrijvers en componisten. Verder draagt de overheid zorg voor kunstvoorzieningen als podia, musea, oefenruimtes, kunstopleidingen, waarbij regionale spreiding een voorwaarde is.

De PPR vindt, dat enkele basisvoorzieningen gratis of zo goedkoop mogelijk beschikbaar moeten zijn: lidmaatschap van de bibliotheek en museumjaarkaart; de twee belangrijkste openbare voorzieningen die cultuurgoei bewaren en toegankelijk houden voor een breed publiek. De toegangsprijzen van de podiumkunsten kunnen per rang verder uiteengaan lopen, waardoor de kapitaalkrachtigen meer gaan betalen. Door verhoging van het cultuurbudget voor uitzendingen door omroepen kunnen producties, die zich daarvoor lenen, in de podiumsector minder afhankelijk worden van entreegelden.

Terughoudendheid met betrekking tot inhoudelijke beoordeling, mag niet tot afzijdigheid van de overheid leiden. Anders wordt de cultuurproductie bepaald door de commerciële normen van de markt. Medefinanciering door de markt is een goede zaak, hoewel van sponsoring geen wonderen verwacht moeten worden. Voor de inhoud mag sponsoring geen gevolgen hebben. In overeenstemming met het utiliteitsprincipe van de "no-nonsensebestuurders" ondervond topkunst de afgelopen jaren een eenzijdige overwaardering, waarmee tevens de angel uit het kunstleven is gehaald en de pluriformiteit gevaar loopt. Cultuurbeleid betekent ook ruimte geven aan het experiment. Want hoe afwijkend stond de samenleving van rond 1950 tegenover Cobra en hoe loopt ze er nu mee weg. Het duurt soms lange tijd voor de waarde van kunstuitingen algemeen wordt (h)erkend.

Kunst met een grote "K" gedijdt pas als er een goede voedingsbodem in de samenleving aanwezig is. Deze zogenaamde humuslaag in de kunsten wordt mede gevormd door een stimulerend beleid ten aanzien van kunstonderwijs en

amateuristische kunstbeoefening. Gelukkig hoeft niet alles in de kunsten geregeld en gesubsidieerd te worden. Er ontstaat ook spontaan cultuur. Wie bv. de vaderlandse spandoeken-traditie bij demonstraties en sportevenementen beziet of sommige straat-acts in de steden, zal moeten toegeven dat er ook nog zoiets bestaat als weinig middelen vragende "volks-cultuur". Misschien is dat wel de grond onder de humuslaag?

WETENSCHAPPEN

Nieuwe technologieën moeten gedemocratiseerd worden. Wil de nieuwe technologie echt in dienst staan van de maatschappelijke behoeften dan zullen de machtsverhoudingen in de samenleving en de bedrijven moeten veranderen. Spil van de democratisering van de technologie is een instituut voor "technologie-beoordeling". Een dergelijke instelling kan signalelementen leveren, onderzoek doen, voorlichting geven en de begeleiding van discussies verzorgen. Het instituut moet gemakkelijk bereikbaar zijn voor maatschappelijke groeperingen als vakbeweging en actiegroepen. Invoering van nieuwe technologie moet worden geëvalueerd op beheersing en effecten. Het parlement moet meer bevoegdheden krijgen om besluiten te nemen over nieuwe technologie. Ondernemingsraden moeten wettelijk vastgelegde rechten krijgen krijgen om mee te beslissen over de invoering van nieuwe technologie in bedrijven en instellingen. Technologie-overeenkomsten zijn noodzakelijk.

Discussies over nieuwe technologie kunnen ook leiden tot het afwijzen van ongewenste ontwikkelingen. Daarom moeten deze discussies zo vroeg mogelijk plaatsvinden. De nieuwe medische technologieën bv. vragen om een breed maatschappelijk debat. Het gaat hier immers over vragen van leven en dood. Klakkeloze invoering van nieuwe geboortetechnologieën en genetische technieken leidt tot minder zeggenschap van vrouwen en tot ongewenste medicalisering.

Er mag geen kloof ontstaan op het terrein van de informatietechnologie tussen hen die de kennis bezitten en hen die de toegangskennis ontberen. Nieuwe technologie moet toegankelijk worden voor diegenen die er niet rechtstreeks via hun werk of activiteiten kennis mee kunnen maken. Bibliotheken en wijkcentra moeten middelen krijgen om hiervoor activiteiten te ontplooiën ("Willie Wortel-centra"). Zo kan ontmythologisering van de informatietechnologie bereikt worden. Bovendien moet binnen de informatiemaatschappij de persoonlijke levenssfeer gewaarborgd blijven. Openbaarheid van en controle op informatiesystemen zijn nodig om de persoonlijke integriteit te beschermen. De individuele vrijheid is een groot goed.

MEDIA

Pluriformiteit is belangrijk in de mediawereld. Hierbij is de vrijheid van meningsuiting, één van de peilers van onze democratie, in het geding. De PPR vindt dat er wettelijke regels moeten komen om persconcentraties te voorkomen. De vaste boekenprijs dient te blijven bestaan om wille van kwaliteit en pluriformiteit. Boeken moeten, net als in enkele andere Europese landen, onder het nultarief van de BTW vallen.

De PPR is voor handhaving van het huidige publieke omroepbestel, omdat dit minimumgaranties biedt voor kwaliteit en veelzijdigheid. De koppeling van lidmaatschap van een omroep en abonnementen op een omroepblad moet worden afgeschaft. De PPR wijst commerciële omroep af, omdat er dan geen programma-richtlijnen meer door de overheid gegeven kunnen worden, zodat een vervlakkings van

het aanbod en commerciële invloed op de inhoud van programma's dreigt. Er moet meer ruimte komen voor regionale en lokale omroepen. Zij kunnen voor een grotere betrokkenheid van de burger bij de eigen omgeving zorgen en uitdrukking geven aan regionale cultuur. Op dat niveau moet ook reclame ingevoerd worden.

MINISTERIE VAN CULTUUR

Ooit huisden Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (van een mediabeleid was nog nauwelijks sprake) onder één dak. Door een combinatie van partijpolitieke belangen enerzijds en het levensgevoel van de jaren zestig en zeventig anderzijds werd het cultuurbeleid verdeeld tussen Onderwijs en Wetenschappen en Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. Geheel in overeenstemming met de restauratieve tijdgeest en het bijbehorend "gezond verstand" werd het cultuurbeleid in de jaren tachtig geplaatst onder het regiem van Welzijn en Volksgezondheid.

Beleidsmakers kunnen niet alles, moeten ook niet alles willen. Maar ze kunnen wel een signaal afgeven dat inspireert en vertrouwen wekt. Zo'n signaal tot vernieuwing is het besluit Onderwijs, Kunsten, Wetenschappen en Media weer onder één dak te brengen: een ministerie van Cultuur. Dat zou als een welkome zweepslag kunnen werken, een aansporing tot verbeeldingskracht. Cultuur bestaat in en door onze verbeelding: cultuurbeleid is een kwestie van verbeelding.

OVER INTERNATIONALE POLITIEK: VREDE, VEILIGHEID EN ONTWIKKELING

Een kwestie van vertrouwen

Perestrojka en glasnost waren rond. De ontwikkelingen in de internationale betrekkingen vertonen een ongekende en hoopgevende dynamiek. Het lijkt wel of eensklaps overal de vrede uitbreekt. Door de redelijk goede verstandhouding tussen de supermachten en zeker ook door de plotseling positieve benadering door de Sovjetunie van multilaterale samenwerking in Verenigde Naties-verband, gaat het de goede kant op. De Verenigde Naties hebben in hoge mate bijgedragen aan het vinden van vreedzame oplossingen voor regionale conflicten als de Golfoorlog, de oorlog in Afghanistan en het conflict tussen Angola en Zuid-Afrika over Namibië. Daardoor hebben de Verenigde Naties veel aan prestige gewonnen. De PPR is verheugd over deze ontwikkeling en pleit voor versterking van de Verenigde Naties. Op het gebied van vermindering van spanningen in conflictgebieden (zoals het Midden-Oosten) kunnen zij een rol spelen, maar ook in economische (honger, schuldenvraagstuk) en ecologische veiligheidskwesties.

UITGANGSPUNTEN

Voor de PPR bestaat duurzame veiligheid niet alleen uit het verminderen van de omvangrijke wapenarsenalen. Milieuvervuiling en ongelijke ontwikkeling van rijke en ontwikkelingslanden vormen evenzeer een bedreiging voor de wereldvrede. Vrede, ontwikkeling en bescherming van het milieu hangen in onze visie nauw samen. Hoge bewapeningsuitgaven leggen beslag op de schaarse middelen. Dat is niet alleen overduidelijk zichtbaar in de Derde Wereld, maar gaat ook op voor de Westerse wereld. Het rapport Our Common Future van de Verenigde Naties-commissie onder voorzitterschap van de Noorse premier Brundtland stelt terecht dat milieu en ontwikkeling onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn: "Veel kritieke vraagstukken die over overleven gaan, hangen samen met ontwikkeling, armoede en bevolkingsgroei. Al deze problemen zetten de grond, het water, de bossen en andere natuurlijke grondstoffen onder ongekende druk, niet het minst in de ontwikkelingslanden."

Verkeerde politieke keuzen - nationaal en internationaal - leiden tot een opeenstapeling van problemen, terwijl het voortbestaan van aarde en mensheid op het spel staat. Natuurlijk kan het anders, beter. Een concreet voorbeeld is het "ontwapening voor ontwikkeling"-concept. Geld dat door ontwapening vrij komt zou in een door de Verenigde Naties beheerd fonds moeten worden gestort, dat wordt gebruikt voor bestrijding van de ecologische rampen in de Derde Wereld en voor hulp aan de armste landen. De Sovjetunie heeft zich al voorstander verklaard van een dergelijk plan. De PPR vindt dat er bovendien een internationaal milieucommissariaat onder toezicht van de Verenigde

Naties moet komen, met de bevoegdheid alle leden van de internationale gemeenschap te controleren en eventueel sancties op te leggen. Het enorme milieubederf is immers mondiaal en de vervuiling trekt zich van grenzen niets aan. Mogelijk kan het UTEP (United Nations Environmental Program) tot zo'n orgaan uitgroeien.

De PPR vindt het noodzakelijk dat de economische macht onder democratische controle komt te staan. Vooral om zwakke partijen tegen afhankelijkheid en uitbuiting te beschermen. De Rechten van de Mens, zowel de politieke en burger- als de sociale en economische rechten, vormen daarbij onze toetssteen. Versterking van de zeggenschap van de burger geldt voor ons eveneens als uitgangspunt voor de internationale politiek. Internationale politiek mag niet aan rondreizende diplomatenkoffertjes worden overgelaten. In een goed functionerende democratie worden vijandsbeelden afgebroken, milieubehoud verwezenlijkt en duurzame ontwikkeling gestimuleerd. Hoe moeten deze fraaie uitgangspunten nu in praktische politiek vertaald worden?

BESTAANSZEKERHEID

Dicht bij huis is het project "Europa 1992" - economische integratie van de Europese Gemeenschap - vooral ingegeven door de zorg van politiek en bedrijfsleven voor de verslechterde concurrentiepositie van West-Europa ten opzichte van Japan en de Verenigde Staten. Terwijl de Europese Gemeenschap zich sterk maakt in de slag om de wereldmarkt met de Verenigde Staten, Japan en de nieuwe Aziatische industrielanden, wordt een groot deel van de wereldbevolking dagelijks in haar voortbestaan bedreigd. Door importheffingen en invoerquota worden eind- (textiel, lederwaren, electronica) en landbouwprodukten van de armen geweerd van de rijke EG-markt. Tegelijk worstelen de meeste landen van Afrika en Latijns-Amerika met torenhoge inflatie- en schuldenproblemen. Deze landen maken jaarlijks tientallen miljarden dollars meer over naar het rijke deel van de wereld dan ze aan steun en investeringen terugontvangen.

De "Structurele aanpassingsprogramma's" zijn de recepten waarmee het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank de economieën van schuldenlanden weer op de been proberen te helpen. Ze dwingen de overheden van de betrokken landen tot een funeste bezuinigingspolitiek die leidt tot afschaffing van sociale voorzieningen voor de allerarmsten, hogere werkloosheid, bezuinigingen op onderwijs en gezondheidszorg. Zo'n IMF/Wereldbank-kuur maakt het land tot een gewillige prooi voor de wereldhandel, waarin Westerse belangen en multinationale ondernemingen domineren.

De PPR wil tegenover de negatieve werking van deze "Structurele aanpassingsprogramma's" een rechtvaardige economische orde op wereldschaal stellen, die ontwikkelingslanden een eerlijke kans geeft. Daartoe zal in de eerste plaats democratisering van de belangrijke internationale organen als de Wereldbank en het Internationaal Monetair Fonds en inperking van de macht van multinationale ondernemingen nodig zijn. Er moeten voor multinationale ondernemingen bindende afspraken worden gemaakt in bilaterale handels- en investeringsverdragen. Het gaat hierbij om afspraken over arbeidsvoorwaarden, herinvestering van winsten en technologieoverdracht. Op korte termijn zal een oplossing gevonden moeten worden voor het schuldenprobleem, waardoor schuldenlanden de kans krijgen om financieel op adem te komen. Het voorstel van de UNCTAD om een aantal landen tenminste 30% van hun schuld kwijt te schelden is een eerste stap naar oplossing van het schuldenprobleem. Uiteindelijk moet het opbouwen van nieuwe schulden worden voorkomen door eerlijkere en betere internationale handelsrelaties.

Zo zullen Derde Wereld-landen de ruimte krijgen om eigen prioriteiten te bepalen en zelf economische en sociale programma's uit te voeren. In een aantal landen van de Derde Wereld wordt echter de armoede verergerd door de spijlucht en corruptie van de elites. Hun prioriteit - het opbouwen van een moderne economie met behulp van dure technologieën - komt niet ten goede aan de bevolking op het platteland en in de sloppenwijken. Vooral in die landen zal vergroting van de democratie een hoge prioriteit moeten hebben. Een goed ontwikkelingsbeleid richt zich op structurele veranderingen in de internationale orde, een oplossing voor het schuldenprobleem en een ontwikkelingsproces met aandacht voor mensenrechten, basisbehoeften en democratisering.

Binnen zo'n beleid is ontwikkelingssamenwerking één van de instrumenten. Als niet gelijktijdig aan een rechtvaardiger internationale samenleving wordt gewerkt, is ontwikkelingshulp slechts het afkopen van een slecht geweten. Nu blijkt dat het Nederlandse bedrijfsleven het meest profiteert van de ontwikkelingsgelden, doet de hulp vooral dienst als een smeermiddel voor de eigen economie.

Vaak wordt de indruk gewekt dat het in de Derde Wereld één en al ellende is. Niets is minder waar. Ondanks de armoede bloeien er talrijke initiatieven. Men staat niet apathisch aan de kant maar neemt steeds meer het lot in eigen handen; op kleine schaal maar ook in breder verband. De PPR staat een beleid voor dat deze initiatieven serieus neemt en ondersteunt. Helaas zien we maar al te vaak dat goede initiatieven en gerechtvaardigde eisen van mensen door hun eigen machtshebbers of door internationale belangen worden gedwarsboomd. Soms zelfs met militair geweld. Vaak echter, onder het mom van behoud of herstel van de vrede, met andere middelen: para-militaire burgerwachten vervangen soldaten, investeringen en ontwikkelingshulp worden slechts gegund aan loyale groepen, landhervormingsprogramma's worden gefrustreerd. En als initiatieven dan toch nog succes hebben staan ze dikwijls onder druk van inmengingspogingen van de grote mogendheden. In de strijd tegen al deze negatieve ontwikkelingen horen in de visie van de PPR bevolkingen gesteund te worden: van Nicaragua tot de Filipijnen en van van Chili tot Eritrea.

Wanneer mensen zich in hun eigen omgeving niet meer veilig voelen en daarom hun woonplaats verlaten, moeten ze een toevluchtsoord kunnen vinden. De meesten worden nu opgevangen in buurlanden in de Derde Wereld; al ontbreken daar

vaak de allernoodzakelijkste voorzieningen. De rijke landen, waaronder Nederland, moeten hun verantwoordelijkheid nemen en een ruimhartiger vluchtelingenbeleid gaan voeren. We moeten af van procedures waardoor het mensen onmogelijk gemaakt wordt levensbedreigende omstandigheden te ontvluchten. Er mag geen muur om Europa gebouwd worden.

VOEDSELVEILIGHEID

Een belangrijke factor in de ontwikkeling van armere landen is de landbouw. Juist bij de produktie van voedsel is heel duidelijk te zien, waarom onderontwikkeling niet alleen op te lossen is met een ander beleid in de Derde Wereld.

De produktie van voedsel is wereldwijd vrijwel geheel in handen van Westerse bedrijven. De positie van de Westerse landbouwindustriën wordt door forse subsidies op de landbouwexport, onder andere vanuit de Europese Gemeenschap, afgeschermd. Met de ontdekking van schijnbaar onbegrensde mogelijkheden in de biotechnologie neemt de interesse van de industrie voor de landbouw versneld toe. De landbouw verandert in een agro-industriële produktie, waarin grondstoffen inwisselbaar worden. Zo heeft isoglucose, een zoetstof uit maïs, in een ommezien een aanzienlijk deel van de toch al verzadigde suikemarkt veroverd. Door droogte- en koude bestendigheid in (gepatenteerde) gewassen in te bouwen, zijn in de nabije toekomst mogelijk zelfs hele landbouwgebieden onderling inwisselbaar. Een ontdekking op celniveau heeft zo gevolgen op wereldschaal. De macht van de voedselproducenten kent straks ook letterlijk geen grenzen meer.

Natuurlijk zou met behulp van biotechnologie de positie van de armen op het platteland kunnen verbeteren. Te denken valt aan het ontwikkelen van vaccins tegen tropische dierziekten, simpele weefselteelttechnieken die een hogere opbrengst bevorderen en aan effectieve bestrijding van sprinkhanen. In de onderzoeksprogramma's van Westerse multinationale ondernemingen hebben deze toepassingen echter geen prioriteit. De kennis blijft geheim met het oog op het verliezen van de eigendomsrechten. De PPR wil de controle over genetisch materiaal onttrekken aan de nationale instanties en overdragen aan een internationaal (Verenigde Naties-)orgaan. Dan kunnen ontwikkelingslanden, die een enorme achterstand op dit gebied hebben, er ook gebruik van maken.

De PPR vindt de voedselvoorziening te belangrijk en te kwetsbaar om deze uitsluitend over te laten aan de krachten van de vrije markt. Im- en export blijven altijd nodig, maar elke regio moet grotendeels in de eigen voedselbehoefte kunnen voorzien. In West-Europa zou een minder intensieve, meer op zelfvoorziening gerichte landbouw ons milieu ook aanzienlijk ontlasten.

ECOLOGISCHE VEILIGHEID

Niet alleen de Europese bossen en rivieren krijgen de rekening gepresenteerd van de expansieve economische groei in de geïndustrialiseerde landen. De slachtoffers van onze 'welvaartsgroei' zijn vooral de ontwikkelingslanden en hun milieu. Nog altijd wordt Westers chemisch en nucleair afval tegen dumprijzen aan arme landen gesleten. In Afrika en Latijns-Amerika zetten duizenden landloze boeren in opdracht van vaak Westerse houtbedrijven de tropische regenwouden in vlam. Niet in staat de snelle erosie van de zo ontgonnen gronden tegen te gaan, trekken ze na een paar jaar weer verder.

Dit proces vormt ook een bedreiging voor onze veiligheid. Het betekent dat de regenwouden die een enorme ecologische rijkdom vertegenwoordigen (meer dan de helft van alle flora-

en faunasoorten) met een tempo van miljoenen hectares per jaar verdwijnen. De helft van alle regenwouden is al verloren gegaan en 50 miljoen mensen zijn door deze woestijnvorming niet langer in staat in hun natuurlijke omgeving te overleven. Mensen op de vlucht voor hun verziekte milieu vormen nu al de grootste groep vluchtelingen. Welke gevolgen deze grootschalige ontbossing uiteindelijk voor het klimaat zal hebben is nog onzeker. Geschat wordt dat de verbranding van het regenwoud, waarbij koolzuurgas in de atmosfeer terechtkomt, voor 20% bijdraagt aan het broeikaseffect. Wanneer als gevolg daarvan het zeeniveau zal stijgen, worden alleen al in de rivierdelta's van de Nijl in Egypte en de Ganges in Bangladesh miljoenen mensen met overstroming bedreigd. Ook Nederland zal in dat geval de dijken moeten ophogen.

Voor andere bedreigingen van het milieu, zoals de schade aan de ozonlaag, is het zelfs niet mogelijk om te vluchten. De ramp die zich aan onze leefwereld voltrekt dwingt tot ingrijpende maatregelen en harde internationale afspraken. Zowel op nationale schaal (bij toenemend autogebruik zal de schade aan de ozonlaag doorgaan), als op Europees (drinkwatervoorziening en zure regen) en mondiaal niveau moet het herstel van het milieu absolute prioriteit in het beleid krijgen.

MILITAIRE VEILIGHEID

De PPR wil met haar veiligheidsbeleid een ontwapenende wereld mogelijk maken. Centraal staat het vergroten - in zowel Oost als West - van het maatschappelijk draagvlak voor ontspanning en toenadering. Evenals in de Noord-Zuidrelatie is het doel in de Oost-Westpolitiek, naast ontwapening, het versterken van de mensenrechten. Democratisering speelt hierbij een sleutelrol.

De PPR wil daarom allereerst onze gemeenschappelijke veiligheid meer enten op sociale dan op militaire middelen. Het kruisrakettendeбат heeft grote groepen burgers betrokken bij de veiligheidsdiscussie. De PPR wil dat debat levend houden; veiligheidspolitiek is geen zaak van deskundigen alleen maar raakt het hart van de democratie. Door de invoering van sociale verdediging - als onderdeel van een territoriaal verdedigingssysteem - kan een fundamentele verandering tot stand komen in de traditionele denkbeelden over veiligheid. Het onderzoek naar sociale verdediging - onlangs stilgezet - dient dan ook te worden hervat.

Nu de verhoudingen tussen de politieke en economische machtsblokken in de wereld volop in beweging zijn, neemt de vroegere 'overzichtelijkheid' (Oost tegen West, Noord tegenover Zuid) af. In de Sovjetunie en Oost-Europa veroorzaakt de politiek van perestrojka en glasnost sociale en politieke onrust. Bij ons vraagt vooral de economische en veiligheidspolitieke integratie van West-Europa veel aandacht. West-Europa is zich in toenemende mate bewust van haar eigen positie in de wereld. Veel sneller dan in de Verenigde Staten verandert bij ons het beeld van de Sovjetunie: van een vijandige militaire kolos in een land waarmee je 'zaken' kunt doen. Door deze omslag treden de verschillen tussen de Amerikaanse en Europese NAVO-partners duidelijker naar voren. Dit betekent voor de PPR dat West-Europa meer verantwoordelijkheid zal moeten dragen voor de vrede en veiligheid op het Europese continent. Wij streven naar een politieke dialoog tussen Oost en West met als doel vertrouwen, stabiliteit, wapenvermindering en gedeelde veiligheid in Europa.

De landen van de Europese Gemeenschap hebben een eigen verantwoordelijkheid ten opzichte van de volken van Mid-

den- en Oost-Europa. Als wij werkelijk vrijheid, vrede en democratie nastreven, is de vraag of Gorbatsjovs perestrojka mede door 'hulp' uit het Westen kan slagen een relevante. Centrale doelstelling van de perestrojkapolitiek die in de Sovjetunie en andere Oost-Europeselanden wordt gevoerd is economische vernieuwing teneinde de produktiviteit te verhogen. Als voorwaarden om te slagen ziet het Kremlin: decentralisatie van de (economische) besluitvorming, het vergroten van de politieke en culturele vrijheden om de sociale apathie te doorbreken, meer toegang van Westers kapitaal en Westerse bedrijfsvoering, en vermindering van de ideologische, politieke en militaire confrontatie tussen Oost en West.

De PPR vindt het daarom niet meer dan vanzelfsprekend dat Nederland zich - afzonderlijk, en in NAVO- en EG-verband - inzet voor verruiming van de exportmogelijkheden van de landen van de Comecon naar de Europese Gemeenschap, voor managementondersteuning, toeschietelijkheid bij het verschaffen van kapitaal en kredieten, en het bevorderen van culturele en wetenschappelijke Oost-Westcontacten (bv. op het terrein van milieu- en energietechnologie). In dit verband verdient het voorstel van Pax Christi steun om een Pan-Europese Universiteit voor de bestudering van culturele, maatschappelijke en economische Oost-Westvraagstukken op te richten. Op termijn kunnen landen uit Oost-Europa gaan toetreden tot de Europese Gemeenschap. Tegelijk dient de voortgang, die de laatste tijd geboekt is in het uitwerken van de akkoorden van Helsinki (in de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa- CVSE-) verder gestimuleerd te worden.

Ondertussen besteden NAVO en Warschau Pact nog steeds miljarden guldens aan het onderhouden en moderniseren van hun nucleaire en conventionele wapenarsenalen. De Westeuropese wapenindustrie heeft zich de afgelopen jaren door fusies en de toepassing van de nieuwste technologieën aanzienlijk versterkt. Met behulp van lasertechnieken, micro-electronica en telecommunicatiesystemen wordt in hoog tempo een generatie conventionele wapens ontwikkeld die in precisie en vernietigende werking niet onderdoet voor nucleaire wapens. De afschrikkingsdoctrine - gebaseerd op nucleair evenwicht - is door de techniek achterhaald. Dat neemt niet weg dat de NAVO ook aan het nucleaire front weer met nieuw elan aan een nieuwe bewapeningsronde dreigt te beginnen. Op allerlei manieren wordt krampachtig geprobeerd het 'gat' dat het INF-accord in de escalatieladder heeft geslagen te dichten. De PPR acht deze zogenaamde moderniseringsoperatie in strijd met het INF-accord: wat ons betreft is de koude oorlog afgelopen. De modernisering van de korte drachtwapens dient dan ook niet door te gaan.

De Westerse militaire strategen maken zware tijden door: de Verenigde Staten dringen aan op een grotere bijdrage van de Europeanen aan de NAVO-begrotingen. Ondertussen blijft de groei van de nationale defensiebudgetten achter bij de gestelde doelen. Daar komt nog bij dat de Sovjetunie haar chemische wapens afschaft, 50.000 soldaten uit Oost-Europa terugtrekt, 5.000 tanks vernietigt en dat ook de DDR haar leger verkleint. Waar blijft onze vijand? Wat de PPR betreft is goede raad in dit geval absoluut niet duur. Wij adviseren het NAVO-hoofdkwartier in te gaan op de uitnodiging van het Warschau Pact om de huidige militaire doctrines ter discussie te stellen. Als haalbaar alternatief voor de 'voorwaartse verdediging' en het aangepaste antwoord op ieder niveau van bewapening stelt de PPR het idee van non-provocatieve (minimale) verdediging: een zelfstandige, niet-nucleaire de-

fensie van 'Europees formaat', waarbij het invoeren van een systeem van sociale verdediging betrokken dient te worden.

De europeanisering van de veiligheidspolitiek mag er echter niet toe leiden dat de Europese Gemeenschap zich ontwikkelt tot een sterk (ook nucleair) bewapende, onafhankelijke peiler binnen de NAVO. De PPR wil dat Nederland zich inzet voor het opheffen van beide machtsblokken: NAVO en Warschau Pact. Dit zal de politieke stabiliteit bevorderen. Dan is forse vermindering van de bewapening mogelijk. Naast meer veiligheid levert deze variant ook een welkome verlichting van de begrotingsdruk in de Verenigde Staten en West-Europa op.

Of het nu de komende jaren in de internationale politiek om mondiale voedsel-, ecologische of militaire veiligheid gaat, steeds zal blijken dat een rechtvaardige en duurzame samenleving op onze aardbol in essentie een kwestie is van wederzijds vertrouwen.

5

10

15

20

25

30

35

40

45

50

55

60

65

RADIKALE NOTITIES

Kolofon: Radikale Notities verschijnt vier keer per jaar als bijlage bij de Radikalenkrant. Radikale Notities is een uitgave van de PPR-Studiestichting in samenwerking met de Radikalenkrant. **Redactie, administratie en advertenties:** PPR-Studiestichting, 1e Weteringdwarsstraat 4, 1017 TN Amsterdam, 020-247570. **Redactie:** Arda van den Brink, Marie-José Burger, Jan Dirx (eindredactie), Hans van Egdom, Malou van Hintum, Lidie Koeneman, Bram van Ojik, Tim van Ruiten. **Basisvormgeving:** Joep Paulussen. **Abonnementen:** Gratis bij de Radikalenkrant, anders f 15,- per jaar, giro. 2144633 t.n.v. PPR-Studiestichting Amsterdam, o.v.v. Radikale Notities.